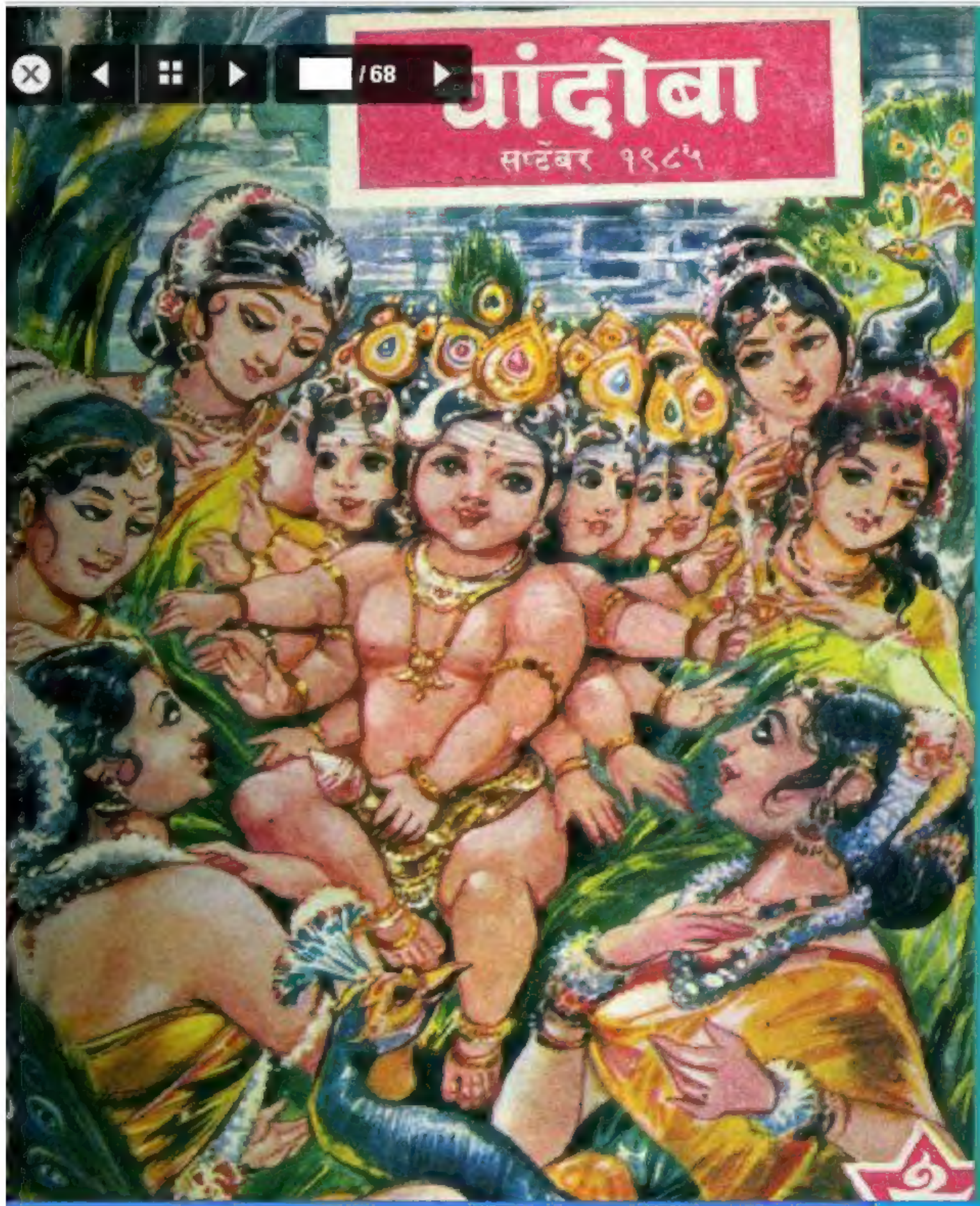


आंदोबा

सप्टेंबर १९८५



बांदोबातील नवलाई



आपल्या देशातील सर्वात प्रथमची नाणी

इ.स. तिसऱ्या शतकात सर्वात प्रथम आपल्या देशात नाणी प्रचलित झाली. ब्रिटीश सरकारने ब्रिटीश विधानसभेतील के. प्रो. हॉर्नेने एकोव्या निवार आहे की ती नाणी चांदीची होती.

कुंकटचा बेल

जन्म विषयपटांना पुरस्कार करणाऱ्या आपल्या जगातील अनेक देशांमध्ये अनेक संस्था आहेत. परंतु जाहीरित जात उद्देग निर्माण करण्याकरीता अनेक चितपटांना पुरस्कार देण्यात येतात. त्या हेतूने सध्याच्या परिस्थितीत न्यूजर्सी येथे एक समिती स्थापन झाली आहे. त्या समितीच्या प्रमुखांचे असे म्हणणे आहे—“चितपटांनी निवड करण्याकरीता आमच्या येथे सदस्यांना वरात बेल आणि काळण्या वाचतात.”



चित्राशिवाय एवढे-रे

कोंटो घेतल्याशिवाय एवढे-रे काळण्याच्या मदतीचा बहिष्कार सर्वप्रथम जपान मध्ये लागला आहे. त्या मदतीनुसार डॉक्टर काहीसणातच टेलिफोनवर रोगांचे निदान घातून लागू शकतात.



तुम्हांला माहीत आहे कां?

१. सर्वप्रथमच्या शासनकाळात भारतात यात्रा करणारा चीन यात्रा कोण ?
२. द्वितीय फुलबेसी कोणत्या देशाचा होता ?
३. कुतुबमीनारपेक्षा अधिक उंच असोरा बाघण्याचा संकल्प करून तो पुरा

४. दोण्यापुर्वी मरण पावलेला सुनतान कोण ?
५. अकरार वेळी गावावर बसला तेव्हा त्याचे जण काय होते ?
६. छत्रपति शिवाजीच्या पडोऱ्याचे नाव काय ?



एकदा नारद अस्त्रशमार्गे भ्रमण करीत होते. त्यावेळी त्यांनी पाहिले—“एक देवदूत एका मनुष्याला स्वर्गात घेऊन जात आहेत. तेव्हा नारदाने त्यांच्या जवळ जात त्यां देवदूताला विचारले, “हा कोण आहे? ह्याला स्वर्ग लोकात का घेऊन जात आहेत?”

“ह्याचे नाव देवराज आहे. ह्याने आमुष्यभर पापेच केली आहेत! परंतु ह्याच्या स्वर्गप्राप्तीचे कारण आम्हांला ठाऊक नाही.” जसे सांगून ते पुढे निघाले.

ह उत्तर ऐकताच नारदाला आश्चर्य वाटू लागले. आमुष्यभर पापेच पापे करणाऱ्या स्वर्गप्राप्ती कशी? ह्याचे कारण मागण्याकरीता नारद यमलोकात निघाला.

यमराजाने नारदाचे स्मरण करीत त्याचे कुलवल्लेम विचारले. त्यानंतर

नारदाने स्वर्गलोकात घेऊन जाणाऱ्या मनुष्यांचा वृत्तांत सांगून त्यासंबंधी स्वतःचे खंका निवारण करण्यास विनविले.

यमराज म्हणाला—“देवराज नावाचा माणूस अत्यंत निर्धन त्याने आपल्या आयुष्यात पापेच केली. त्या कारणाने त्याला नरकलोकात रहावयास पाहीजे परंतु एका गरिब मनुष्याने त्याच्याकडे मदतीची याचना केली. त्याच्याकडे पै नसताना मुद्रा त्याने सांगितले मोठ्याकडे पैसा असला तर नक्कीच दिला असला त्याने ही गोष्ट मोठ्या मत्ताने सांगितली. त्यामुळे श्वाची संक पापे ताहीशी झाली. जी काय शिस्तक राहिली. त्याकरीता नरकलोकात भोगून तो आता स्वर्गात जात आहे.

“यमराज, ह्यात मला काहीतरी गडबड होती आहे अशी खंका येते.”



“गडबड! जसे म्हणत मयराज वकिल झाला.

“हो! हो! घोका होतो. जो माणूस दुःखाचो मदत करपाचो सहानुभूति राखतो. तो कितोका संकटात पडलेला जसू दे. जेव्हां संकटात पडलेलो व्यक्ति याचना करते तेव्हां आपल्या अवळचे किडुकमिडुक देऊन त्याला तक्की मदत करेल. परंतु असे तर म्हणणार नाही की माझ्याकडे असते तर मी दिले असो हि तर दुष्ट बुद्धी चालाखी आहे. मला संका आहे की देवराज सुद्धा असाच माणूस असेल. आपण त्याला पाहिजे तेवढे वन देऊन त्याची परिक्षा घ्यावयात पाहिजे होतो.” नारद म्हणाला.

Fullsreen 127

त्यावर यमराजने आपल्या सैधकांना बोलावले व स्वर्गदारा जवळ जाणाऱ्या देवराजला बोलावून आणविले.

ह्यानंतर यमराजने देवराजला भूलोकात एका साधारण शेतकऱ्याचे रूप देऊन सोडून दिले.

माता देवराजच्या हातात शेतकी व्यवसायामुळे थोडा पैसा खेळू लागला व तो आपले आयुष्य ऐयमारामात घालवू लागला.

त्याच सुमारास एक संकटात सांपडलेला माणूस देवराजच्या घरी आला व त्याने त्याच्याकडे मदती करीता याचना केली. तेव्हा देवराजने त्याच्याकडे पहात असे काही दोंग केले व म्हटले. मी एक साधा शेतकरी आहे. माझी मिळकत फक्त माझ्या कुटुंबापुरतीच आहे. मला जर जास्त मिळकत मिळत असती तर जरूर तुला भो मदत केलो असतो.

“पहा माता! पैसा हातात आल्याबरोबर त्याचे मन कसे बदलले? नारद यमराजाला म्हणाला.

“मी मनात सुद्धा असा विचार केला नव्हता की हा मठा तीच हलकट माणूस असेल मी आताच्या माता त्याला परत बोलावली व तरकरीकात हाकलून देतो” रागारागात यमराज म्हणाला.

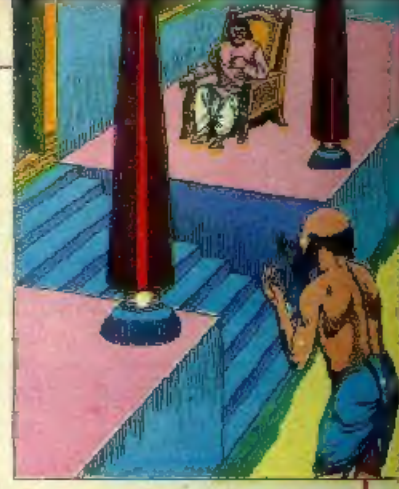
“आपण थोडे दिवस थांबून ह्याची परिक्षा घ्या. तुम्ही तर त्याला भूलोकात पाठविले आहोत. तो ज्या काही इच्छा करेल त्या सर्व वस्तु त्याला देऊन तुम्ही त्याची परिक्षा घ्या. त्याच्या मध्ये कसा बदल होतो ते पहा?” नारदाचे सुचविले.

त्या वर्षी देवराजच्या शीतात जास्तच धान्य पिकले. देवराजने गावाच्या मध्यवर्ती एक सुंदर घर बांधले. त्यावेळी एक अडचणीत पडलेला माणूस त्याच्यापाशी आला व आपली सर्व हकिस्त सांगून त्याच्याकडे याचना करू लागला.

देवराज त्याच्याकडे सहानुभूतिने पहात म्हणाला-“एक माता, कशातरी परिस्थितीने मी हे घर बांधले. त्यामुळे माझ्या हातात एक दमदा सुद्धा नाही. तुला काय मदत करणार तुंच सांग ना?”

दुसऱ्या वर्षी दुष्पट पैसा मिळाला त्या पैसाने देवराजने गावात एक लहानसा व्यापार सुरू केला. तो व्यापार इतका चांगला झाला व त्यात त्याला जास्तच फायदा झाला.

तेव्हा एक अत्यंत कठिण संकटात पडलेला मध्यम परिस्थितीतील माणूस त्याच्याकडे आला व त्याने आपल्या रागाची तन कवा सांगून त्याच्याकडे काही पैसा मिळेल अशी अपेक्षा केली. देवराजने त्याचे



म्हणणे लक्षपूर्वक ऐकले व घोडटी म्हणाला-“मी इथे काही दिवसांपूर्वीच घर बांधले त्याकरीता बरेच कर्ज घेतले होते. त्या कर्जाच्या भाराने मी अगदी दबलो गेलो होतो. माताच कुठे ते सर्व कर्ज फिटले. नाहीतर मी तुला नक्कीच मदत केलो असतो.

ह्यानंतर देवराजच्या व्यापारात त्याला सूप पैसा मिळाला. त्याने चार लहान विकत घेतली. त्याच्याद्वारे त्याने विदेशातून व्यापार करून अमाप पैसा मिळवला व लवकरच कोट्याधिक बनला. सहारातील श्रीमंताच्या मध्ये त्याची गणना होऊ लागली.



Fullscreen

127



10 / 68

तेव्हा एक निर्धन माणूस त्याच्याकडे गेला. देव रामने त्याच्या बोलण्याकडे जरा देखिल लक्ष दिले नाही. फक्त येण्याचे कारण विचारले त्याने म्हटले "वाज मी एका महत्वाच्या कामात गुंतलो आहे उद्या ये. जसेल तितकी मी तुला मदत करतो! असे सांगून त्याने त्या गरिबाला पाठवून दिले.

दुसऱ्या दिवशी तो मोठ्या आसने देव रामच्या घरी गेला. देव रामने त्याला पहिलाच कठोर आवाजात विचारले-"तू कोण? माझ्याकडे तुझे काय काम आहे?"

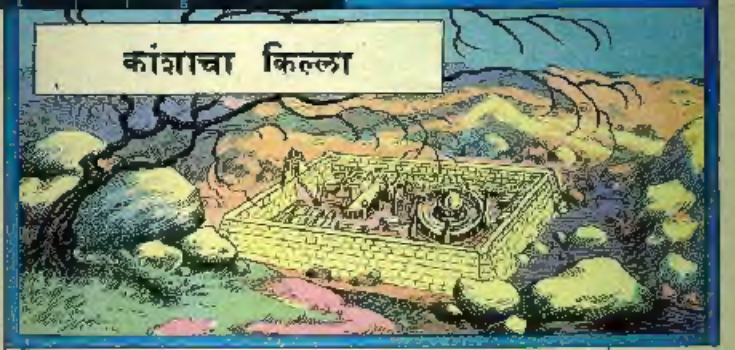
तो गरिब आश्चर्यचकित झालून पाहू लागला. त्याने त्याला आदल्या दिवशीची आठवण करून दिली व तुम्ही उद्या मला येण्यास सांगितले असल्याचे सांगितले व आपण येण्याचे कारण सांगितले. देव रामने त्याला धम्येच थांबवत म्हटले-"हे बघ, मला एक मिनिटाचाही वेळ नाही मी व्यापारकरीता विदेशी जात आहे, मला याक्यास कमीत कमी तीन महिने लागतील

तुम्हालांतर येऊन मला भेट. निश्चित मला मी तुला मदत करेन. त्यानंतर एक माणसाने कसेचसे तीन महिने वाट पाहिली व नंतर एके दिवशी संध्याकाळी तो देव रामच्या घरापाशी आला. तेव्हा देव रामच्या नविन पहाईकच्यान त्याला दारावरच अडवले व आत न जाऊ देता बाहेर हाकलले.

त्याने ती पूर्ण रात्र देव रामच्या दारातच घालविली दुसऱ्या दिवशी देव राम घरातून बाहेर पडला, परंतु आजूबाजूच्या जंग-रक्षकांनी त्या गरिबाला देव रामपर्यंत पोहोचू दिले नाही. की, त्याचे हाका भारणे देव रामच्या कानापर्यंत गेले नाही की काय? देव राम सोडपा दूरपर्यंत गेला. नंतर एका विशेष तऱ्हेने सजवलेल्या घोंड्याच्या रपात बसून निघाला.

"आता माझे संहत होत नाही. म्हाला सरळ घेऊन जाऊन नरकात टाक." तारदाने चिडून म्हटले. यमराजाचे आख्या खेवकां करवी देव रामला आपणवयास सांगून नरकलोकात पाठविले.

कांशाचा किल्ला



[चंद्रमार्ग कापालिकीचा निराप घेऊन उत्तर दिशेने वेष्टा जंगलात त्याने एका झाडाचे निचित फळ खाल्के. तेव्हा त्याचा पशुपक्षांची भाषा आपोआप समजू लागली. थोड्या पुढे येत्यावर त्याला उष्ण पाण्याचे प्रवाह दिहले. ते पार करून जाण्याकरीता त्याला एका पहाडीच्या पाठीच्या आकार घेऊनच थांबणे होते, म्हणून तो येथेच पळू लागला. पुढे मात्र...

चंद्रमार्ग घापा टाकीत जेव्हा सर्पांच्या वावरून गेला की आपण नेष्टू पडून त्या पाठीवर अर्धपर्यंत येऊन पोहोचला पाण्याच्या प्रवाहात कातून गेली तर आपले काम होणार त्या भीतीनेच तो पुढे पावत जाऊ लागला. महाक्षर्पांच्या पाठीवरून पुढे पळणाऱ्या माकडांकडे त्याची दृष्टी गेली. काही वेळाने त्याला जमिन दिसू लागली. तेव्हा कुठे त्याचा जीवात जीव आला. चंद्रमार्गने एका शिंगेत पुढे जाऊन लागले. तेव्हा तो मनात विचार करून खाली झुकलेल्या झाडांच्या कांदीवर उडी





टाकली. काही अणापूर्वी जो विविध अनुभूत आपल्याला आला त्याचे स्मरण करताच त्याच्या अगावर शहारे आले. तो पांपा टाकत महासर्प जेथून जात होता, त्याच्याकडे विस्मयाने पहात राहला. तो प्रचंड महासर्प अजूनही नदी पार करीत होता. त्याला माकडे व आपण त्याच्या पाठीवरून गेल्याचा काही एक मारगमूस सुद्धा लागलेला दिसत नव्हता. दहा ते बारा फुट व्यास असलेले त्याचे काळेनाभिय डोके त्याच्या झाडांच्या फाचाच्या थोडे पुढे दृष्टीस पडले. त्यात आग ओकणारे त्याचे काल भटक डोळे पाहून तो क्षणभर लटपट लागला

त्याने निर्णय घेतला की, जर को आपण त्याच्या दृष्टीस पडले तर आपले जीवत रहाणे असंभव आहे. परंतु नशिबाने संपत्ति ते अजूनच तोंड चंद्रवर्माच्या बरोबर उलट्या वाजेली होते. काही वेळाने तो सर्प झाडाझाडातून सरपटत पुढे जाऊन जंगलात अदृश्य झाला. तेव्हा त्याला थोडे द्यापसे वाटले. पण ते अणापूरतेच थोडे पुढे गेल्यावर तो मज्जनप त्याला पुन्हा दिसला. तेव्हा त्याचे तोंड त्याच्या विरुद्ध दिशेला होते. म्हणून त्याने आपल्या तलवारीचे टोक त्याच्या शरीरात रुतवून पाहिले, परंतु त्याचे चमकणारे शरिर तलवारीचा स्पर्श होताच जरा सुद्धा विचलीत झाले नाही. त्याला संगी चावल्या इतकी सुद्धा संवेदना झाली नाही.

चंद्रवर्माने विस्मयाने चौहीबाजूला दृष्टी टाकली सर्वत्र फळांनी लगवलेले झाडे पाहून त्याला भुकेची जाणीव होऊ लागली. पार्श्वे त्याने आपली तलवार माथ्यात ठेवली व तो जवळच्या एका झाडावर बसला. त्याने त्या झाडावरचा एक आंबा तोडला व तो तोडलेल्या थारुणार इतक्यात त्याला अयंकपित करणाऱ्या माजलेल्या हत्तीच्या कर्णकर्कश गर्जना ऐकू येऊ लागल्या. त्याने ज्या बाजूने आवाज

येत होता. तिथे निरखून पाहिले. त्याला कुठेही हत्ती दिसला नाही, परंतु थोड्या दूरवर त्याला झाडे तुडपे अशा तऱ्हेने तुळतुळानां दिसली की, जोरदार वादळात झाड मुळासकट कोलमडावीत तशी आणि जनेक हत्तीचे चिंत्कार पण ऐकू येऊ लागले व त्याच बरोबर मोठे मोठे वृक्ष उन्मळून पडण्याचा मोठमोठा आवाज आला.

चंद्रवर्माने झाडाच्या टोकावर सरपटत चढून जाऊन आवाजाच्या दिशेने आपली मान वळविली. त्याने क्षणभर दोळे मगकून मिटले. त्याने जे दृष्य पाहिले ते कोणीही परी अजून साहसी व पराक्रमी असला तरी त्याला भीती वाटावी असे होते. त्याचे हात पाय कांपू लागले.

उष्ण पाण्याचा प्रवाह पार करून महासर्प हत्तीला गिळकट करण्यास पुढे पुढे जात होता. प्राणभयाने हत्ती चिंत्कार करीत पळत होता. तेवढ्यात सर्पान्या पकडीत हत्ती सापडलाच मेला. त्याच्या फफडीतून सुटण्याकरीता तो तडफडत होता. बाकीचे हत्ती खाला पाहून त्याच्या भोवताली कोंडळे करून उभे होते. ते आपल्या सोडने खुणा करीत ओरडत होते. त्याच्या पावदळी जनेक वृक्ष कोलमडून

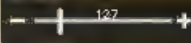


पडत होते. ते पाहून असे वाटत होते की, चौहोबाजूने येणाऱ्या हत्तीची त्याला काही एक काळजी वाटत नव्हती. तो आपल्या शरीराने हत्तीला पूर्णपणे लपेटून उण्या-पालपा करीत लोळवत होता व हेटूहेटू हत्तीला गुहेत ढकलल्यासारखा आपल्या जवळच्याने गिळत होता.

"हे देवा, मला वाचव मी बहुदा भयंकर असा मर्त्य लोकात पाय ठेवला आहे. वाटते! आता मी तुला बरणे खालो वृक्ष माझे रक्षण कर." चंद्रवर्माने मनांत भाईवाईने देवाचे स्मरण करू लागला. त्या उष्ण प्रवाहाच्या आजूबाजूचा भयंकर प्रदेश पाहून त्याला कापालिनी



Fullscreen



127



14 / 68

रहात असलेले ठिकाण उजानासारखेच वाटू लागले. परंतु त्याला त्या अंध नावाच्या माशिक्यापासून तो संस्र प्राप्त कावयाचा होता, चोटपाखवणीतच त्याला अनेक विविध अनुभव आले. त्यांची कल्पना करताच तो चित्राग्रस्त झाला. त्याला वाटू लागले की, जर आपल्याला काहीतरी दैवीशक्ति प्राप्त झाली तरच अरपण हे जंगल पहाड विनयक पार करून जाऊ शकतो. नाहीतर मरण हे निश्चितच आहे. ह्यातून काहीतरी मार्गाचा अवलंब तावडतोच करणे भाग आहे.

चंद्रवर्मा असा प्रकारे विचार करीत आपल्या गतजीवनातील गुरे व पराक्रमाच्या

गोष्टी विसरून क्षणभर म्लान झाला. त्यावेळी तो अजिबात मुक्तहान विसरला. त्याला आता स्पष्ट कळून आले की, आपण प्राप्त करण्यास जात असलेले काम किती कठिण व अशक्य आहे. त्याने विचार केला की, ह्या साधुगारीण व अंधूला त्याच्या नशिवाच्या अखंडावर सोडून आपण निवून जाणेच आस्त चांगले परंतु आपण जायते आता ते कुठे आणि कसे ?

विचार करून करून त्याला क्षीण झाला हाडावरच त्याला खाली येऊ लागली. व सूर्य मावळला व पक्षुपक्ष्यांच्या आवाज कमी झाला. हळूहळू काळोस पडू लागला. आकाशात तारे वसकू लागले.

परंतु चंद्राचा अजून पत्ता नव्हता. ह्या बहाणे एकदम बंद झाले होते.

असा थंड माठापरगात अंधानेक संज्ञादातासारखे चारे वाहून येत अंगाला झोवून गेल्यासारखा मास चंद्रवर्माला झाला. ती आश्चर्याने घडपडत झोळे फाडून पाहू लागला. तेव्हा ती वाऱ्याच्या शोता बरोबर अथांतरी उडत उडत जात होता. चंद्रवर्मा भीतीने मनांत विचार करू लागला की, आता बहुदा आपले आयुष्य संपुष्टात आले वसावे तेवढ्यात प्रमुदिशी तो एका ठिकाणी खाली पडला परंतु तो काही दमद गोटपावर पडला नाही. सळ गवतात पडल्याचा त्याला भास झाला. आपण वाचलो

म्हणून त्याला हादरे झाले. असा विचार करीत तो बुडून जमा राहू लागला. तेवढ्यात तो भाग इकडे तिकडे हळू हळू लपल्याचा भास त्याला झाला. विस्मयाने त्याने जवळच दृष्टी टाकत पाहिले तर त्याला सर्वत्र हिरवेपिचळे वम्मक गवत अंधारत्यासारखे दिसले. चंद्रवर्माने आपल्या हाताने थोडा स्पर्श करून पाहिले तो त्याला उवदार स्पर्श झाला. व त्या पाठोपाठ त्याला दोन पक्षांचे बोलणे कानावर आले.

”भाज रात्री इथेच रहाणे चांगले. शेजारून वहाणाऱ्या उष्ण प्रवाहाचे चारे मला खूप आनंददायी उन्नदार वाटतात. त्याला भास झाला. आपण वाचलो एक पक्षी दुसऱ्या पक्ष्याला म्हणाला.





Fullscreen 127 10 / 68

खाली उतरून लागला. तेवढ्यात आकाशात विजेच्या लोळा शारखा प्रकाश झळकला व एक प्रचंड पक्षी तोडांनी फुगून करीत वरून उडत चाललेला त्याला दिसला. क्षणात तो ह्या गरुडांच्या जवळ येऊन पोहोचला तेव्हा त्याला आठवले की, जादुगारीणीने आपल्याला सांगितलेला हाच तो अग्नीपक्षी असावा. तो पक्षीच त्याला थोडा आधार वाटू लागला, आता आपले काम साध्य होणार असा त्याला विश्वास वाटू लागला. तो अग्नीपक्षी पक्ष मांत्रिकावाच आहे. हे तबकी झाले

अग्नीपक्षी जवळ येताच गरुडांनी बोली उंच करून त्याचे स्वागत केले. तो खाली उतरतच म्हणाला-“मी खूप वेळापामून तुमचा शोध करीत अटकत आहे. आणि तुम्ही इथे आहात वाटते!”

“बरे वा बसे आहे का! आमच्या जवळ तुम्हा असे जवरीचे काय काम आहे?” गरुडांनी त्याला विचारले.

अग्नीपक्षी खाली उतरला तो बोलीत आपली पिसे माफ करीत म्हणाला-“माझा मालक शंख याने मला एक काम दिले आहे. ते शितकेस कठीण नाही. स्थापनात जवळ होऊन आणारी जादुगारीण हिला त्याच्यापाशी बांधून घेऊन जावयाचे आहे. परंतु माझ्याकडून हे काम होणे शक्य

वाटत नाही. कारण दिवसा मला काहीही दिसत नाही. रात्री माझ्या प्रकाशामुळे माझ्यापासून ती आपली सुटका प्राप्त करून घेण्यास सक्षम ठरते. त्यामुळे तुम्ही दोघे आज रात्रीच जाऊन काही एक आवाज प्र करता आपल्या बोलीत पकडून तिला शंख मांत्रिका पाशी घेऊन या. हे काय तुम्ही केलेत तर मी तुमचा फार फार आभारी होईन.”

हे ऐकताच गरुड दिवे स्वास घेत म्हणाले-“आम्ही आज दोघे एक योजन लांब पर्यंत उडत जाऊ शकणार नाही. कारण सूर्याला पासून आतापर्यंत अनेक समुद्रपार करून अनेक समुद्राच्या किनाऱ्याने उडत जाऊन भरपूर पोट भरून खाऊन आताच आम्ही विखांती करत आहे ह्या दृष्टी प्रवाहाच्या उद्रेका बसलो आहोत. उद्या रात्री आम्ही तुम्हा काम निश्चित करतो!”

अग्नीपक्षी प्रसन्नतापूर्वक पंख फडफडवून जोरजोरात आवाज करून आपला आनंद व्यक्त करीत म्हणाला-“दिवसा त्या जादुगारीणीवर कब्जा करणे शक्य नाही. ती मोठी घुर्मे व हुषार आहे त्यामुळे तिच्यापाशी तिचे वलवान सेवक सुद्धा आहेत. शिवाय रात्र रात्र ती डोळ्यात लेक घालून स्वतःचे रक्षण करीत



जिवंत राहूची आहे, परंतु तिचे स्वास्थ आता पूर्वी इतके चांगले नाही, तीचे आरोग्य आता बरेचवर बिघडत चालल्यामुळे ती पूर्वी इतकी जागत नाही. तुम्ही अंधारात खूप अजानक क्षिप्तावर हल्ला करत व आपल्या बोलीत तिचे तोंड दाबा म्हणजे तिला संशोष्यारण करता येणार नाही. त्यामुळे तिच्यापासून तुम्हांला कोणताही धोका संभवणार नाही. ह्यानंतर तुम्ही तिला बळ सारळ माझ्या मांत्रिकापाशी घेऊन या. तिला त्याच्या पायापाशी टाका. माझा मालक तुम्हांला उचित वक्षिण व तिला उचित बंद घेईल!”

त्यावर समोरच्या पक्ष्याने स्विकृती मुचक आपल्या भावेत आवाज केला. चंद्रमाला क्षणात समजले की, ती कुठे बसलेला आहे. तो जेव्हा गुंगीत होता, तेव्हा बोन गरुडांनी येऊन त्याला उचलून आणले होते. ते दोघे जेव्हा उडत होते, तेव्हा नशिवांनी एकाच्या मोडीतून सुटून तो दुसऱ्या गरुडाच्या पाठीवर येऊन पडला होता म्हणून वाचला ताहीतर केव्हाच समलोकात पोहोचला असता. परंतु आता त्या पक्ष्याच्या पाठीवरून खाली उतरून आपल्याला पळून जावयास पाहिजे. आता कसे पळावे? बदवर्मा अशा प्रकारे विचार करून

मला तुम्हा मालकाकडून वक्षिसाची अविनात आवश्यकता नाही. परंतु मनात आणताच जर मला खरे समुद्रद्विपापर्यंत जाऊन येऊ शकते अशी शक्ति मला प्राप्त झाली तर मी अत्यंत आनंदी होईन पाहीजे तर तेवढेच माग प्राप्त व्हावयास पाहिजे." एक गरुड म्हणाला.

मला फार मोठी हाव नाही परंतु मृत्युपाहून वाचण्याकरीता काही सत्र असेल तर तो मला शिकव म्हणजे मला त्याचा फायदा होईल." दुसऱ्या गरुडाने आपली मनोकामना प्रकट केली.

"हे दोघे वावळट पक्षी बहुदा धातू यांत्रिकाला देव समजत असावेत" म्हणून अशा खुळखट मागण्या करीत आहेत जसा बिचार करून चंद्रबर्मा मनातल्या अनात हंतू लावला.

गरुड पक्ष्यांच्या प्रस्तावे काही एक समाधान कारक उत्तर न देताच असेच मान हलवत अग्नीपक्षी त्यांना म्हणाला-

काम तुम्हा दोघे पक्षी किमया मानता की येऊ शकता का? येत असाच तर तुम्हाला मी माझा मालक दाखविण्यास तयार आहे. तुम्ही नक्की यां मी वाट पहातो नंतर तो अग्नीपक्षी पुन्हां फुत्कार आवाज करीत आकाशात उडाला व तीव्र वेगाने उत्तरेकडे निघून गेला.

गरुडांनी थोडावेळ आपापसात गप्पा मारल्या व आपल्या बोची जमिनीवर देऊन शोषण्या अधिन जायचा ते दोघे प्रयत्न करू लागले.

चंद्रबर्माला मनातल्या मनात आनंदाचे आनंदाचे उधाणा झाले की, आता काही एक वाड न होता आपल्याला धातू यांत्रिकापाशी जायची एक चांगली संधी झाली आहे. ती हातची पालविता कामा नये म्हणून तो आपली सोप पालवून पहाट होण्याची वाट शत्रू लावला. अनातल्या झालेल्या गोष्टी आठवू लागला.

(कमना)



अहंकाराचा परिणाम

बिक्क्यादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो आडावकून प्रेत लांग्यावर काढून घेऊन काही बोलल्या शिवाय ह्मशानाच्या दिशेने जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला नेताळ म्हणाला-"राजा नू ह्या अर्धारांनी इतके कष्ट करीत आहेत ते पाहून तर माझे मन व्याकुळ झाले. कारण माझा विश्वास आहे की, वृ साध्या मागसाधमाणे दिसवाऱ्या तपस्वींकडून बसतोयाने शाप झालत अशावास्त माझे गोष्ट खरी आहे ना! ह्याचे उपाहरण म्हणून एतनाच पावाऱ्या सांगताची गोष्ट सांगतो लज देऊन ऐक." बसे शांगून नेताळ गोष्ट शांगू लागला.

एतनाच अतिसय श्रीमंत मानुस होता. परंतु त्याला दुर्दैवाने मुलबाळ झाले नाही. काही वर्षांनंतर त्याला असे कळले की, नैमिषारण्यात रहाणाऱ्या भुवनेश्व त्वासीच्या पाची मुले होणारे ओषध आहे. ताबडतोब

नेताळाच्या गोष्टी



रत्नपाल त्या अरण्यात जाण्यास निघाला. सात उत्सव घोडे बांधून उबार केलेल्या रथात सात रात्र सात दिवस प्रवास करून तो अरण्यापासून अवळ असलेल्या यतिश्राम नावाच्या गावात पोहोचला.

तेथे असलेल्या एका वृद्ध गृहस्थाने रत्नपालच्या येण्याचे कारण जाणून घ्याला म्हटले—“महाशय, मुक्तेष्ट महर्षि तुमची मनोकामना तक्कीच पूर्ण करतील, परंतु तुम्हांला पायी चालत जावे लागेल.

रत्नपाल पायी चालत जाऊ लागला परंतु त्याला चालण्याची सवय नव्हती त्यामुळे तो आधमाजवळ येताच चकून येला व एका झाडाखाली बसला. त्याला

एक पाऊलही पुढे चालणे अवघड झाले. त्याचवेळेस आश्रमातील गोपाल नावाचा शिष्य अंगण बाहेर वसताना. त्याने रत्नपाल खाली पडताना पाहिला. तेव्हा तो भावत भावत त्याच्याजवळ आला.

रत्नपाल त्या मुलाकडे म्हणाला—“अरे बाळा, तू थोडे मांस पाम काढून देतोस का?”

“हो नक्की घेऊन येईन परंतु जितका वेळ बी तुमचे पाय वेपने त्याच्या दुष्ट वेळ तुम्ही बाहेर पाम घेपले पाहिजेत.” तो तरुण मुलगा म्हणाला.

एका नोकराच्या तोंडून जसे बोलणे ऐकताच त्याच्या अंगाचा तिल्लपापड झाला तो रागाने म्हणाला—“मुर्खा, लहान मोठ्यातील फरकच कळतो की, नाही बहुदा न कळणारा एक मूर्ख आहेच. मी तुम्हापेक्षा बवाने मोठा आहे. जाणि तू माझ्याकडून सेवा करून घेण्याची अपेक्षा करतोस?”

“ठिक, तुम्ही हे सांगा, आपल्याला माझ्याकडे येण्यावर जर एक मुलगा असता तर त्याची सेवा कोण करेल त्याच्यातून थोडे कां तोंटे?” गोपालने विचारले.

तो प्रश्न ऐकून रत्नपाल चिडून म्हणाला—“माझ्या बरोबर तू आपली बरोबरी करतोस?”

ह्यावर गोपाल स्मित करीत म्हणाला—“मला वाटते तुम्हांला तुमच्या संपत्तीचा

भयंकर रबे आहे. की एवढा करोडोपती मुल तसत्या कारणाने एका मुला करीता भिकाऱ्यासारखा ह्या माथमात आला आहे. जा तुमचा मुलगा माझ्याकडून जास्त कष्ट करून एका नोकरासारखे आपले आमुष्य काढेल.” जसे सांगून तो तरुण तेथून निघून गेला.

रत्नपालने त्या मुलाच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. तेवढ्यात आश्रमात परत येणाऱ्या भुवनेश्वर स्वामींची दृष्टी त्यांच्याकडे गेली. रत्नपालला भूमीनी आपली ओळख करून दिली व रत्नपालला सर्व समाचार ऐकून त्यांना म्हणाले—“अरेरे, बापय इतके हाक खोसून इषपर्यंत आल्यात. कसे म्हणत आधमाच्या मात अजून आजून त्याचा अतिथी सत्कार केला.”

रत्नपाल म्हणूनच्या औदार्याबद्दल आश्चर्य व्यक्त करू लागला. व चकित होऊन म्हणाला—“महात्मन् महान व्यक्ति व निज व्यक्ति ह्यांच्यामध्ये किती फरक असतो. तुम्ही तर माझ्यातूनही कितीतरी पटीने महान असून प्रेमाने माझ्याबरोबर वागलात. परंतु नोकर असलेल्या गोपालने माझा कसा अपमान केला.

स्वामींना ह्या घटलेल्या घटनेने आश्चर्य वाटले ते म्हणाले—“मी जे अशेष तुम्हांला देत आहे. त्याच्या प्रभावाने तुम्हांला मुल



नक्की होईल, परंतु गोपालचे बोलणे वाप होऊन त्यापासून तुम्हांला नक्कीच त्रास वढेल!”

हे ऐकताच रत्नपाल धावतून म्हणाला—“स्वामी, गोपालचे माझ्याबरोबर वापणे पर्यंत असंभवतेथे होते. तरी मुळा ते बोलणे मला वापाप्रमाणे कां ठरवे? हा तर खरोखरी माझ्यावर अत्याच आहे. तरी मुळा ह्यातून वाचण्याकरीता काही तरी मार्ग तुम्ही सांगा!”

“गोपालच्या वागण्यात काहीही चूक नाही. जर तुम्ही त्याच्याकडून काम करून घेण्याची इच्छा करता तर त्याच्या वदल्यात त्याने तुमच्याकडून काम करून



घेतले तर त्यात काय चुक आहे ? लहानांनी मोठ्याकडून सेवा करून घेणे बरोबर नाही. परंतु हे खोटे आहे. कारण लहान यंणापासून तुम्ही आजपर्यंत काय केलेत ?" हीच गोष्ट त्याने आपल्यासोबत सांगितली. आपण आपल्या संपत्तिचा अहंकार मलाव आणून त्याला कधी लेखलेत त्यामुळे त्याने आपल्याला शाप दिला. ह्या माझ्याच रहाणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीचे भोक्ते सत्य होते."

रत्नपाल त्यावर काहीही बोलला नाही. परंतु थोड्यावेळ विचार करत म्हणाला— "स्वामी, माझा अपराधांची कुक मी कबूल करतो. कारण पायी चालण्याची

मला सवय नव्हती. त्यामुळे माझा तोंडून तसे बोलणे निघून गेले. माझे बोलणे तसे गविष्ट घणाचे होते एवढे आपण विश्वास करू नका. कृपा करून गोपाळच्या शापापासून मला मुक्तता मिळवून द्या."

जर खरोखरीच आपण उत्तम स्वभावाचे असलात तर आपोआप ह्यातून उत्तम मार्ग सापडेल. सर्वपुरुषांना कोणत्याही शापापासून मात सोसावा चांगले नाही." असे म्हणत भुवनेंद्र स्वामींनी रत्नपालला काही औषधी पुढ्या आणून दिल्या व म्हणाले— "ह्या आपल्या शायकीला खाण्यास सांगा. ह्याच्या प्रभावाने आपल्या पत्नीला गर्भ राहिल व ती एका सुंदर मुलाला जन्म देईल. आपला मुलगा दासीच्या हाती जाईल व दासीचा मुलगा आपल्या हाती येईल. ह्या गोष्टीनंतर ती दासी आपणास दिसणार नाही. त्यानंतर केव्हा तरी गोपाल आपल्या गावी येईल त्यावेळेत गोपालचा संसुप्त करून त्याच्याकडून आपण आपल्या मुलाचा खोष काढून घेऊ शकता !"

रत्नपाल औषधी पुढ्या घेऊन आपल्या गावी परत आला. ह्यानंतर भुवनेंद्र स्वामीने घोषित केल्याप्रमाणे सर्व घटना खऱ्या झाल्या. रत्नपाल हुताश झाला. रत्नपालने काही विचारांअन्ती सर्व गोष्टी जायकोस

सांगितल्या ह्या भीतीने की ही गोष्ट तिच्यापासून लपवून ठेवली तर त्या परक्या मुलावर ती आपले सारे प्रेम उचलून देईल. "आपला खरा मुलगा काही वर्षांनंतर आपल्या घरी परत येईल. ह्या बाकी-मुलावर जर तू अतिशय प्रेम व वास्तव्य कराल तर त्या मुलाला मलिकन दासीच्या हाती सोपवतांना तुला अतिशय दुःख होईल. हे सगळे आपले दुर्भाग्य आहे.

हि सर्व गोष्ट ऐकताच रत्नपालची पत्नी रडू लागली. ह्यानंतर तिने आपल्या दासीचा हाती सोपवले. तो मुलगा रत्नपालच्या दासदासीच्या पैकी एक होऊन बाळू लागला. उत्तर नोकरांप्रमाणे रत्नपालच्या जुटुवाची सेवाकाऱी करू लागला.

रत्नपालच्या काही मित्रमंडळींनी ह्याचे कारण काय ते विचारले. रत्नपालने त्यांना उत्तर देत म्हटले—ह्या मुलगा पुष्कळ वर्षांनंतर माझ्या घरी जन्मला आहे. त्यामुळे स्वामींनी सांगितले आहे की, ह्याचे पाकन-पोषण अशा प्रकारे नोकराकाऱ्यांच्यातच व्हायला पाहिजे.

अशा तऱ्हेने दहा वर्षे उलटली. एक दिवस रत्नपालला समजले गोपाल नावाचा एक महान योगी आपल्या गावात आला आहे. तो त्याक्षणी त्या स्वामींना भेटायचास गेला. त्या मुखारास योगी एक



बाईला समजावून सांगत होते. "तु एका आई व मुलाला वेगळे केलेस तुम्हा आतांचे हेच कारण आहे. तु परत त्या मायलेकरांचा एकत्र कर. तुझे सर्व चाक्ष नाहीसे होतील."

ते ऐकताच रत्नपालचा खग अनावर झाला. त्याने समोर जात म्हटले— "महात्मन्, आपण कृपेच्या आश्रयात रहाणारे गोपाल तर नाहीत ?"

"हो, हो !" असे म्हणत त्याने मान हलविली.

त्यावेळेस रत्नपालने तेथे जमलेल्यांना सर्व भयाचार सांगितला व त्यांना विचारले— आपण कृपा करून हे सांगा की, एक छोटे कारण घेऊन आपण एका मायलेकराचा

एकमेकांपासून दूर केल्या. ह्या अपराधाच्या कारणाने आम्ही कोणकोणत्या वास्तविक चिकार बनलो गेलो?"

गोपाळ मग मग स्मित करीत म्हणाला— "जी कोवाला ही वेगळे केले नाही अजून पर्यंत आपल्या घरात राहीला आहे. होच आपला खरा मुलगा आहे!"

हे ऐकताच रत्नपालचा आनंद गगनात मायेनासा झाला. गोपाळची वरणपुढ मस्तकाला लावून घेत घाबत घाबत घरी परत आला.

सय्यवर गोष्ट तांगून वेताळाने विचारले— "राजा! गोपाळन हे खोटे का सांगितले की, जो रत्नपालचा मुलगा नाही तो खराच आहे? ह्याचे समाधान कारक उत्तर दिले नाहीस तर तुम्हा परिणाम काहीतच आहे. तुम्हा डोव्याची बांदर शकल होऊन तुम्हाच लोडू लागतील."

हे ऐकून चिकमादिस म्हणाला— "हे सांगणे दितकडे बरोबर होमार ताही की म्हावि मुबनेर अशा महान व्यक्तिचा शिष्य

गोपाळ खोटे बोलत आहे. रत्नपालच्या ह्या विचित्र अनुभवांचे कारण म्हणजे त्याचे विचित्र कलुषित मन आत्मा. ह्याच सीतेने त्याला त्रास होऊन तो गोपाळच्या कपाचा चिकार बनला. परंतु मुनीने त्याला जी चेतावणी दिली होती त्या गोष्टीचे मग त्याने समजण्याचा प्रयत्न केला नाही. असा अमान पडला की, बासीपुत्राची व आपल्यामुत्राची बदलाबदली झाली आहे. म्हणून त्याने तो मुलगा दाखीच्या हाती सोपवला हे तर त्याच्या वाईट मार्गाचे लक्षण आहे. प्रस्तुत दाखीचे नाहीसे हाण गोपाळने एका काईला अशा प्रकारे सांगवणे की, तीणे एका मायलेकराला वेगळे केले आहे हि एक योगायोगची गोष्ट आहे परंतु ह्यात एक गोष्ट किंवा अर्थ आहे की जो जन्मपासून रत्नपालच्या घरत राहला तोच मुलगा दाखीच्या ओषवाभुळे प्राप्त झाला होता."

असा तऱ्हेने राखाचे मीघ जंग होताच वेताळ प्रताबरोबर लक्ष्य झाला आणि साडाला राजन लोंबकळू लागला (कल्पित)



व्याजी खाते

एका गावात एक शंतकरी रहात होता. पाऊस न पडल्या कारणाने तो साक काराकडून उधार घेत गेला व जेव्हा वान्य पिकत असे तेव्हा सर्व उत्पन्न व्याज म्हणूनच फेडत गेला. अशा प्रकारे शेवटी कर्णाक झाला त्याने सावकाराकडे येऊन म्हटले— "महाशय, भविष्यकाळात आपण माझ्या कडून एक पैसा सुद्धा घसूल करू शकणार नाहीत. जी काय सद्दयापाशी होता तो सर्व पैसा पाण्या प्रमाणे गळून बंला. आपण खूप जन कमावले आहात त्यामुळे ते जन कमावण्याचे रहस्य मला तर सांगा जी सुद्धा आरागात माझे बायल्य बालविन

"अरे मुर्ख! जन तर तो रामच फक्त देऊ शकतो!" सावकाराने सांगितले

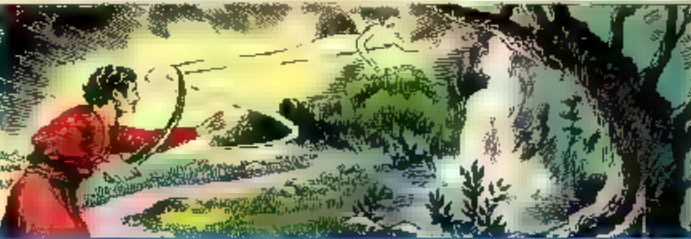
त्यावर तो शंतकरी त्याच्यावर विस्वास ठेऊन रामाकडून धन मागण्याच्या निर्धाराने निघाला. त्याच्या बायकोने त्याला हीन

रोट्या करून दिल्या थोड्या दूर मत्स्यनंतर समोरून एक ब्राह्मण आला. शेतकऱ्याने आपले बोचके उघडून त्यातून एक रोटी बाहेर काढली व ती ब्राह्मणाच्या हाती देत त्याला विचारले— "तुम्हांला रामाचा पत्ता माहीत असला तर सांगता का?"

ब्राह्मणाने रोटी घेतली व आकाशाकडे पहात गुपचुप निघून गेला.

शंतकरी पुन्हा बसले निघाला. ह्यावेळी त्याला समोरून एक योगी येताना दिसला. शेतकऱ्याने गुडगे टकून नमस्कार केला व आपल्या गाठोड्यातली एक रोटी बाहेर काढली व ती योग्याच्या हातात दिली व विचारले— "स्वामी, रामा पंगत जाण्याचा कोणता रस्ता आहे?"

ही बोली मोनकत वसल्या सारखा पुढून निघून गेला. बाणजी पुढे गेल्यावर एक गरिब त्याला यताना दिसला तो अतिशय



अशक्त व दुबळा दिसत होता शेतकऱ्याला ते पाहून त्याची दया आली. त्याने तिसरी रोटी काढून देऊन त्याला खावला सांगितली.

त्या गरीबाने रोटी खाल्ली व त्या शेतकऱ्याला विचारले मानक, बापक कुठ जात बाहात ?

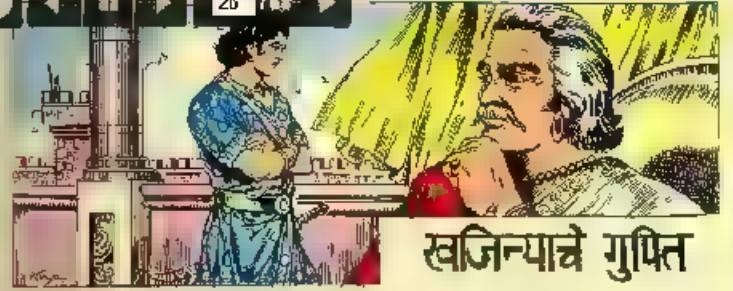
“असे ऐकले, रामाचे दर्शन केल्याने घन प्राप्त होते परंतु त्याच्याकडे जाण्याचा रस्ता कोणी सुद्धा सांगत नाहीत. तुम्ही सांगता का ?” शेतकऱ्याने विचारले.

गरीब हसत म्हणाला-“भोच राम आहे. तुला वजून कुठेही जाण्याची जहर नाही हा शंस घे हा कसा वाजवायचा मी तुला सांगतो तुला जे पाहीजे असे ते हा शंस पूर्ण करेल ! ह्यानंतर त्या शेतकऱ्याने रामाच्या मदतीने शंस वाजवायचे रहस्य माहीत करून घेतले व गरीब आला. त्या दिवसापासून शेतकऱ्याच्या घरी कोणत्याही गोष्टीची कमी भासली नाही शेतकरी ज्या शोष्टीची इच्छा करेल

ती त्याला ताबडतोब प्राप्त होत होती. एक दिवस सावकाराला ही गोष्ट समजली आणि सयी मिळताच त्याने तो शंस खोरला व शेतकऱ्याच्या घरी येऊन त्याला म्हणाला-“पत्ता, हा शंस माझ्यापाशी आला आहे हा मी तुला एका बटीवर देतो ह्या शंसापासून जो कायदा तुला होतो त्याच्या दुप्पट मला मिळालेलाहिज नाहीतर मी हा शंस तुझ्या पूर्वीच्या कर्जाच्या रकमेमध्ये जमा करून टाकेन.”

शेतकऱ्याने लांबार हाऊन त्याचे म्हणण मान्य केले. सावकाराने तो शंस शेतकऱ्याला परत करून टाकला. त्या शंसा पासून शेतकऱ्याला जो लाभ होत होता त्याच्या दुप्पट सावकाराला मिळत गेला.

त्यात शेतकऱ्याच्या डोक्यात एक विचार चमकला त्याने मनात विचार केला व शंस वाजवला-“जी, माझा एक डोळा फुटला! त्यावर शेतकरी तिरछा झाला व सावकाराचे बोटही डाळ फुटले. ते पाहूनच शेतकरी सतुष्ट झाला.



खजिन्याचे गुपित

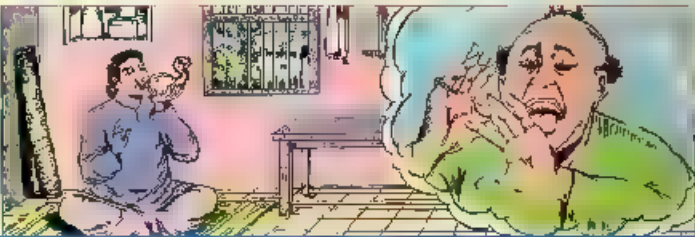
कोशल देशाचा राजा सूर्यसेन सत्तर वर्षांचा म्हातारा झाला, म्हातार पणामुळे त्याची तब्येत ही बारबार खालाव लागली. राज्यकारभारात त्याला जास्त लक्ष घालणे जमत नव्हते म्हणून राज्यभर हळहळ धराजकता माजू लागले. युद्धे वी साम्राज्या समक्ष ये होवू लागले, विदेशाच्या राजाला बऱ्याच दिवसांपासून कोशल राज्यावर आपला अधिकार असावा असे वाटत होते, त्यामुळे त्याला ही आयती संधी आल्याचा आनंद झाला त्याने कोशल राज्यावर स्वारी करण्याची तयारी केली.

त्याच सुमारास दूरदंडी विद्याभ्यासास गेलला राजकुमार चतुरसेन राजधानीला परत आला तेव्हा मंत्र्याने राजाची भेट घेऊन राजाला सुचविले महाराज, राजकुमार राजा राज्याभिषेक करून राज्याचे जबाबदारी त्याच्यावर टाकावी.

परंतु सूर्यसेनला मंत्र्याचा सल्ला पसंत पडला नाही ज्याला राज्यकारभारा विषयी अजिबात माहीती नाही अशा व्यक्तीच्या हाती राज्यकारभार सोपवणे म्हणजे संकटात पडण्यासारखेच आहे तरीही राजाला आपल्या मुलाच्या अवहाराजाने कुशलता हाची माहीती काढून घ्यावयाची होती, ह्या विचारांनी राजाने युवराजाला बोलावून घेतले व राज्याची स्थिती हांगून त्यावर उपाय विचारला.

चतुरसेन धांडोवेळी विचार करीत राहला व म्हणाला- महाराज, सर्वात प्रथम विदेश देशातून घराच्या हल्ल्यांचा आपल्याला मुकाबला करण्याकरीता आपण किल्ल्याची दारे मजबूत करावा! बन्ध तयार करावे.”

आपल्या राज्यात राहून जे लोक शराजकरी माजवत आहेत त्याच्या घोरवर आपणास कशा प्रकारे सांगायचास हवे



अमृतो नां!" राजा सूर्यसेनने त्याला विचारले.

"माझा तरनसाच सल्ला आहे, पिताजी, प्रत्येक संकटापासून आपल्याला योग्य तऱ्हेने देवाचे रक्षण करणे जास्त जरूरीच आहे. जर युद्धात विवेक राज्याबरोबर हारलो तर ते सैनिक अजिंक्य राज्यातील संपत्ती पूर्णपणे छट्टन वंळून जातील. आपल्या राज्यातील सिव्हासन शत्रूराज्याच्या बघीन होईल." दुवराज म्हणाला.

दुवराजाने सांगितलेल्या सल्ल्यात राजाने किल्ल्याच्या दरवाजाच्या मजबूती विषयी थोडा विचार करून पाहिला. नंतर त्याने लज्जितवाराणा बोलावण घाडल. सज्जितदारास दुसऱ्यातीच्या कामाच्या विषयी थोडी माकडेपोक करून असा हिशोब सांगितला की, सज्जितमान असलेली संपत्ती किल्ल्याच्या दरवाजाची दुकस्ती करण्यास कमी आहे.

राजा सूर्यसेन पुढचे काय करावे ह्याविषयी विचार करीत राहला. रक्षाबळी सेनापती आपल्या बरोबर दोन मृत्तदेवांना घेऊन तेथे आला व म्हणाला "महाराज, आकऱ्या ह्या हेरांकडून एक विचित्र समाचार मिळाला आहे. कोणी एक माघू एका महिण्यापासून आपल्या राज्यातील वंळत राहला आहे. लाकांचे म्हणण आहे.

की साधू महाराज अनेक प्रकारची महिण्या जाणवारे आहेत असे ऐकजे की, आपल्या नागरिकांच्या पूर्वजांनी आपल्या घरातून की संपत्ती पुरून ठेवली आहे त्याचे सर्व वृषीत ते सांगतात. अशा प्रकारे साधू पासून अनेक लोकांना लाभ झाला आहे तेव्हा तुम्ही सुद्धा त्याची शंठ घ्या.

सूर्यसेनाने मनात सेनापतीच्या राज-वृत्ति व सामर्थ्यावर गाढ विश्वास होता. त्यामुळे राजाने तावळतोच जाऊन साधूची शंठ घेतली व त्याला निवेदन केले.

साधूने काही क्षण ठोठे मिटून ज्यान केले व गंवरडोळ उघडीत त्याला म्हणले-

"रजन मी माझ्या योगबळाने त्याचे कारण गोपल आहे. तात्पुरता तरी कोणत्याही जवळपासच्या राजापासून आपल्याला काही एक धोका होणार नाही. परंतु एक बोध आहे आपल्या पूर्वजांनी मध्य किल्याच्या दाराजवळच्या भिती खाली घसर हवे ठरून सोन पुरून ठेवले आहे. ते लपून काढून आपल्या आपलाकडची तरी नाहीशी होईल.

राजाच्या अतिशय आनंद झाला. त्यान भक्तिभावनेन साधूला नमस्कार केला व आपल्या राजवाड्यात निघून आला.

पडिछाच्या तोंडी की गोष्ट ऐकताच राजकुमाराला जखत आश्चर्य वाटल त्यान विचार केला की कितीही का साधूचे



म्हणजे सरे असले तरी किल्ल्याची दारे तोडवणे सध्याच्या परिस्थितीत मुर्खपणाने ठरेल. साधूने जिथ संपत्ती पुरून ठेवली आहे असे सांगितले तेथील किल्ल्याची दारे तर अत्यंत मजबूत आहेत. राज्यात इतर ठिकाणीही संपत्ती पुरालेली नसेल का?

'बाबा मला साधूच्या महिण्याची परिक्षा घेण्याची एक जाळवडाभर मूर्खता आहे.

सूर्यसेन राजाने मुलाचे म्हणण मान्य केले. राजकुमाराने गुप्तरूपाने दरवारातील विदुषकाबरोबर बोलणे केले व त्याच्या जरापाठीमागच्या जागारात भूवर्धिसला एक हजार सोन्याची नाणी पुरून ठेवविली. ह्यानंतर विदुषक घरी गेला व त्याला

बाहेरच्या अन्न पेक्षा ह्या देशातच अक्षणाच्या लोकापासून आपणास जास्त धोका होण्याचा संभव आहे ना?' राजा सूर्यसेनने विचारले. देशात ज्या चोऱ्याच्या हल्लाने दरोड पडतात. त्याकरीता राज्यातील लोकांना अनेक चुकवान सोसावे लागते. हि गोष्ट खरी आहे परंतु राज्यातील भालमत्त, रान्यातच राहणे नां! " जेव्हा आपण ह्या दुष्टांना पकडता तेव्हा त्याच्या हातून त्या वस्तु घेऊन आपण त्याच्या मालकाच्या हातात परत देऊन टाकतो हा ना 'चतुरसेन म्हणाला.

म्हणजे बुद्ध्या म्हणण्याचा अर्थ हल्ला करणारा शत्रू राजा जास्त धोकाचा

गुप्तकालात विदुषकांच्या घरी गेला अर्ध्या रात्री नंतर युवराज व विदुषकाने पाहिले तो कोणी दोन माणसे पाठिमावळी शिती- भरून उडी मारून आत घिरत होती ते दोघे दुसरे तिसरे कोणी नमुन सेनापती ज्या गुप्तचरांना घेऊन राजापाशी आला होता ते दोघेच होते

त्या दोघांनी शाहीमागच्या आवारात पवित्रमेकळीत बसल्या एका आव्याच्या साक्षात्कारी एक सड्या खणला व त्यात कोणती तरी वस्तु लपून त्यावर पुन्हा पाती भरून ते निघून गेले

ते दोघे जाताक्षणीच युवराज व विदुषक दोघांनी त्या जागी जाऊन पाती उकळून तेथे काय वाहे ते पाहिले. त्यांना एका छोट्याच्या तांब्याच्या भांड्यात एक हळीर सोंब्याची नाणो दिसली त्यांनी ती पाहून पूर्ववत त्यावर पाती भरून टाकली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी विदुषक साधू पाशी गेला तेव्हा साधूने विदुषकाला पाहून म्हटले "बाळा मी माझ्या योग ब्रह्मान पाहीले की, तुझ्या घरात काही सपत्ती गाढली मंलगे आहे का? नाही तेव्हा तुझ्या घराच्या पाठीमागच्या आवारात पवित्रमेकळीत आव्याच्या लांबाळाकी, काही सपत्ती आहे ती खोचून काढून तू न व आपली सकट धूर कर!"

विदुषक राजमहालात आला व त्याने राजकुमाराला साधूने सांगितलेली गोष्ट सांगितली युवराज विदुषकाला बरोबर घेऊन आपल्या बहिष्कापाशी आला. सर्व गोष्टी साधूने म्हणाला- "विताजी जर खरोखर तो साधू महिमा जाणारा असता तर त्याने आपण पुरविला खजिना कोठे आहे ते सांगायला पाहिजे होते. परंतु तसे झाले नाही तो साधूचा हेर आहे हात काही शंकाच नाही आपले सेनापती व काही गुप्तचर एक हाऊन बसत व तेथे धन पुरवत ठेऊन भोळ्या भावनेच्या लोकांना बनवित आहेत खजिन्याच्या लोभात पाहून आपल्या किस्साची मजकुर पक्की दारे पाडण्या पाठीमाग विवेक राजाचाच कट आहे

ही गोष्ट ऐकताच राजा सुर्यसेनेच्या मनोमध्य सेनपतीच्या राजयुक्ति दिवशी थोडा शंका निर्माण झाली परंतु तरीही राजाने त्याला तावडतोड केंद्र करण्याचा ठरव दिला नाही परंतु राजकुमाराला म्हटले. साधूच्या रूपात आपल्या नगरात वसलेल्या त्या गुप्तचराने जसे अनेक लोकांना आपल्या प्रवादांनी बळी पाडले आहे तसेच सेनापतीला सुद्धा आपल्या अधिन डेले तसेच कसाबळून काय सांगू माझे मन त्याची राजयुक्ति पाहून बिचलीत होऊ पहात नाही मला त्याच्याबद्दल शंका वाटत नाही.



"तर मग आज रात्री आपण एक उपाय करूया. गुप्तवेध धारण करून आपण त्या साधूच्या आधमात जाऊ तेथे साधूच्या बशीनाला येणाऱ्याच्यात बर कोणी आपला गुप्तहेर असला तर त्याला पकडून वेळून येऊ म्हणजे त्याच्या तोंडून आपल्याला ह्या गोष्टींचा काहीतरी मागमूस लागू पकेल राजकुमाराने सल्ला दिला राजाने युवराजचे म्हणणे मान्य केले ते दोघे त्याच रात्री गुप्तवेध धारण करून दहा सैनिकांना बरोबर घेऊन साधूच्या आश्रमापाशी आले साधूच्या घरापासून दोघे लांब त्यांनी सैनिकांना उभं केले व स्वतः ते दोघे घराच्या खिचकीपाशी उभे राहिले

साक्षात्कार नमस्कार करीत म्हणाला- "स्वामी मी ह्यावेळेस आर्थिक दृष्टीनं बराच नडलेलो आहे कमीत कमी एक हजार जर मागील असली तर मी माझ्या सफाकून वाचू शकतो, तुम्ही तर सर्वांना गुप्त सांगती बदल सांगत आहात ना? माझ्यावर दया करून माझ्या घरात कुठ सपत्ती आहे तेथडी कुपया सांगायी

साधू क्षणभौत क्षण विचार करीत राहला नंतर म्हणाला- "तुला, खजिन्याचा शोध काढण्याची वेळ आता निघून गेली आहे तू उद्या सकाळी ये मी निश्चित इपात कोठे सपत्ती ठेवली आहे का नाही सांगतो म्या विवशी, रात्री युवराज चतुरसेन



नंतर थोड्या वेळाने सेनापती आपल्या दोन सोबत्यांबरोबर संधे सऊन पोहोचला. सेनापतीला पहाताच साधून विचारले-
“राजाने माझ्या योग बलावर विस्वास तर केला आहे ना!”

“हो, हो, तसेच समजायचे कारण विदुषकाच्या घराच्या पाठीमागे धन-शौलस मिळाल्यामुळे इतर बरबारांतील कर्म-चान्यावा मुद्धा आपल्यावर गाढ विद्वानस बसू लावला आहे. एखाद्या दिवशी आजित्याच्या लांभाने किल्ल्याच्या मुख्य-दाराची सुद्धा राजा तोडफोड करून रस्ता मोकळा करून देऊ शकतो.

ह्यानंतर राजा व युवराज सैनिकांच्या-जवळ गेले व त्यांनी त्या सैनिकांना इसारा केला की साधू, वेनापती, व त्यांचे इतर अनुचर ह्यांना बंदी करून लुहंगाल घाला. राजा महालात येत बसल्या बोंडाकून बसत म्हणाला “मंत्री म्हणजे, मी प्रथमच तुमचे म्हणणे मान्य करून जर राजकुमाराचा राज्याभिषेक केला असता

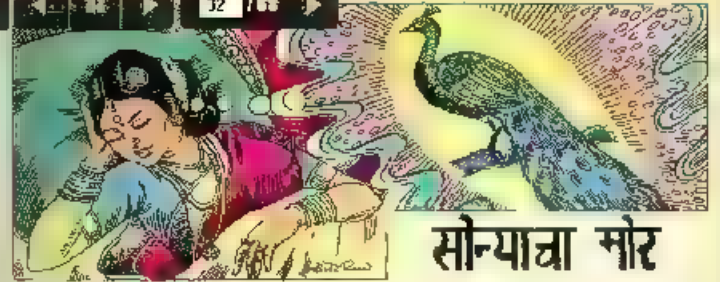
तर काय चांगले झाले असते दुष्टाच्या कारवाई पासून लविण्याकरीता आपल्या किल्ल्याची दारेफोडून विदेश राजा आपल्या राज्यावर हलका करण्याची सुचना देण्या-पूर्वी तुम्ही राजकुमाराचा राज्याभिषेक करण्याची तयारी करा!”

एका आठवड्यानंतर राजकुमाराचा राज्याभिषेक झाला.

राजाचे पद प्राप्त होताच चतुरसेनने आपल्या पूर्वे अनुभवाची आठवण करून जवळी घोषणा जाहीर केली की, सविध्य-कालास गुप्तचर विभाग सेनापतीच्या अग्निन रहाणार नाही तर पूर्ण राज्याच्या अग्निन राहील.

अशा प्रकारे विदेश राजाची योजना अशफळ झाली. त्याने मुद्धाची तयारी करणे बंद केले.

राजा सूर्यसेनला स्वतःला आपल्या मुलांच्या नातुयांचे व सामर्थ्याचे आकलन झाले. त्यामुळे तो निश्चित होऊन आपले उर्वरित आयुष्य बारामास घालवू लागला.



सोन्याचा मोर

ब्रह्मादत्त फाजी यथे राज्य करीत असता बोधिमत्त्वानी एका मोराच्या रूपे जन्म घेतला. तो एक अनन्य हाधारण मोरा सारखा नव्हता. एक अद्भुत सोन्याचा मोर होता. तो दण्डकारण्यास वास्तव्य करे. एके दिवशी काशी राजाच्या नायकीला स्वप्नात तो सोन्याचा मोर दिसला तेव्हा तिनं आपल्या पत्नीला तो मोर आणून देण्याची विनवणी केली. राजाने मोराच्या वाजतात सध्याच्याकड चौकशी केले. मंत्र्यांनी सांगितले की, ह्याची माहिती आहारांना साह्यांतर शिकार्यांना असावी.

ह्यावर राजाने एका शिकार्याला म्हटले-“जर का तू तो सोन्याचा मोर शिवत पकडून आणून दिल्यास तर तुला मोठे इतिहास वैभवात येईल” शिकार्यानं सात शोर त्याच्या जळपास सांघडला नाही.

ह्या शवघीत तो शिकारी गेला व सोन्याच्या मोराची इच्छा करणारी राणी मुद्धा मरण पावली.

“खपलात पाहिलेल्या एका मोराच्या काळजीने माझी राणी मरून गेली!” ह्या दुःसात राजाला भारी राग आला. त्यानं किल्ल्याच्या मुख्य दारावर फन्क लावला की, ‘दण्डकारण्यात सोन्याचा मोर हिडत आहे त्याचे मांस जा सार्वज त्याला मरणापासून मुक्त मिळेल.”

त्या राजाच्या मृत्यु नंतर युवराजाने एका आणखील शिकार्याला सोन्याचा मोर पकडण्या करीता पाठविले. त्याला ही त्यात यश मिळाले नाही अशा प्रकारे सहा पिढ्या निवून गेल्या.

सध्या पिढीचा बंधा राजा सिंहासनावर बसला. तेव्हा त्याने त्या सुचनेनुसार मोर पकडण्याकरीता एका शिकार्याला

पाठविल, त्या युक्तिने व शिनाफीने मोगला पकडून राजाच्या हाती सार्पविल त्या सोन्याच्या मोगला पाहून राजाच्या मनाने आनंदबरावरच आश्चर्य वाटू लागले व त्याच्या बडेल आदर वाटू लागला. राजाने आपल्या सिंहासनाचेजारीच एक उंच आसन तयार करविले व म्हणजे मोराच्या रूपाने असलेल्या बोधिसत्त्वाची विचारले राजाचे अग्रिम मला पकडवून देणे का जाणवले?

लोक असे सांगतात, तुम्हाला खान्दयाने म्हातारपणे व मरण पाषाणुन साकवे मुक्त होतील ' म्हणजे त्याचा अर्थ जसा आहे तुम्ही मला आर मारणार! बोधिसत्त्वाची विचारले

"हो, हो!" राजा म्हणाला

"बेहया, मी मृत्युला घाबरत नाही परंतु अशा स्थितीत माझ्या मनास खाण्याने म्हातारपणे व मृत्यु पाषाणुन तु कसा वाचू शकाल?" बोधिसत्त्वाची विचारले. तुझ्या घरिघराची सावली सोन्याची आहे त्याने

तो मरणापासून मुक्त होतो" राजा म्हणाला

"तुम्हाला मग राजा एक, मी ही सोन्याची छाया कशी प्राप्त केली ते! प्राचीन काळाची मी ह्या-राज्याचा महाराजा होतो मी न्यायपुर्वक राज्यकारभार केला व धर्माचे रक्षण केले. त्याचे फळ म्हणूनच मोराच्या रूपाने जन्म घेतला

हा सर्व वृत्तांत ऐकून काहींचा राजा अस्वस्थचित्त झाला. त्याने त्याची विचारले-"काय धर्मपूर्वक राज्यकारभार करण्याचे फळ हे आहे का परंतु तुम्हाला म्हातारपणे मरण पावत नाही?"

"का नाही?" मी ज्या काळी महाराजा होतो, त्या काळी एक नवरत्न सचिंत दिव्यरत्न होता त्यावर वसून मी अग्रिम करीत असे तो रत्न उद्यानाजवळच्या तळपाण्यापाशी पुरून ठेवलेला आहे "

काही राजाने तळपाण्याच्या काठी खणून तो दिव्यरत्न पाहिला त्या दिवसापासून राजाने बोधिसत्त्वाचा आपला मुल मानले



त्या झीतवाच्या रत्नकवि असे नाही असे पाहून राजाने राजाच्या रूप घेतले व तो बाहेर पळवून नेला, व त्याला तेजस पाताळातील कपित्थ मुर्तीच्या आश्रयात ठेवून बांधले.



आपल्या लक्षा
गंगा - २
अपोध्येचा राजा सगरने एकदा यज्ञ करणाऱ्याचा संकल्प नेला, त्या काळाच्या रितीनुसार एका अलंकृत बलवान घांढ्याच्या धाड्यावर एक टप बांधून त्याला धरून राजकुमार तसे भयान असा वी जगाचा चोडा ज. १५. दंपत्यून भयान करीत फिरत असे



महाराजा सगरने साठ हजार मुलवं होते, ते सर्वजण बोधीचळे चारी विद्यांनी लोकांच्या मोघ कावले शेवटी पाताळ लोकाले येउन बोधीचळे येथे त्यांनी त्या यज्ञाच्या वाट्याला पाहिले त्या लोकांना पाहिले की कपित्थ मुर्तीचीच तो घोडा बोलत आणला आहे म्हणून त्यांनी मुर्तीचीच ती घोडा बोलत आणला असाच म्हणून त्यांनी

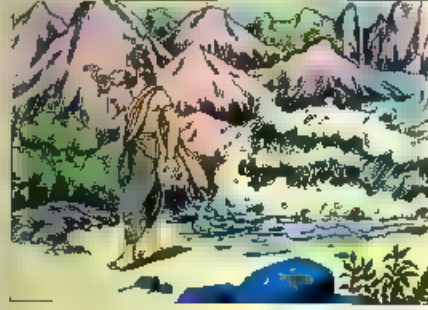


सगरच्या मुलांच्या वट पशाचा मनीषा भयंकर क्रोध आला. त्यांनी त्यांना माघ दिला हे घमेनखोर राजकुमार जळून भस्म होऊन जाण्या त्याच क्षणी ते सवजन जळून भस्म होऊन गेले

तरीही वेगळे बहुराज्या संयोजक प्रवाहाला पोचतून कल्याची कर्तित पुष्कीला नम्रुने भविरवाने लावने की, तिचा वेग धोवडिण्याची कर्तित केवळ संकटाचाच माहित आहे त्या विचाराने त्याने संवराची प्रार्थना केली त्याची प्रार्थना अफराणे ऐकली वार आपल्या जट्टून सोडून दिली.



बनेक लघनिनर सगर राजाचा नातु अंगुशास याने कपिल मुनीकडे जाण्या बडिडांना विचन करण्याकरीता प्रार्थना केली त्यावर कपिल भुनीने सांगितले की, अहोदलाच्या कर्मदलुतीच एवित तेंवे पाणी जर त्या भस्म जालेच्या राजांना मर्श केली तटव सगरचे मुल पुनर्जीवित होऊ नवतील



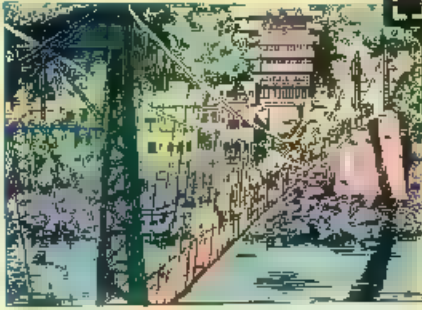
शकराच्या जट्टून मंगलवदिषा जाली व पुष्कीवर पडून बाहू लागली ह्या मखर अंगीरष पुढे पृथ ज ऊ लागत त्याच्या मळीमळ नम्रुन पुष्कीचा चापोवाजूला मर्शने शोभमान बनवले.



काही वर्षांनंतर सगरच्या मुलांचा नाहू अंगीरष याने भस्मराणीच्या खचने निपत असलेल्या आपल्या पुत्रे जांना पुन विचन करण्याचा दुठ संकल्प केला. व त्याकरीता बहुराज्याची तपश्चर्या करण्यास सुरवात केली त्याच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊन बहुराजे आपल्या कर्मदलुत शंगजल सोडण्याची समति दर्शविली

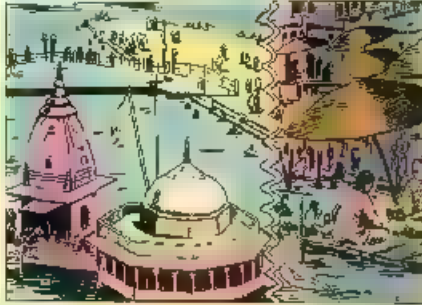
ह्यानंतर भविरवाने शंगच्या प्रवाहाला पाताळपयंत बाहून आपले कपिल-मृगिन्धरा मावगाजळच्या भस्मराणी वंदा अकाशजळ नम्रुन रोम्या व ह्याच परिणत सगरचे साठ हजार पुत्र विचन होऊन बाहेर मागे. असा प्रकार भगीरथाचा वरत सधन साजा.





आपला देवान गंगानदी अर्वा
नविन नदी म्हणून वातावरण आहे.
गंगानदीच्या नदीच्या काठावर
पयन वहात जाऊन गंगानदी प्रवाह
पावून घेता. त्याचे ह्याकडे सध्या
नदी आहे.

गंगानदीच्या काठी असलेल्या अनेक
पुण्यक्षेत्रांमध्ये हरिद्वार व वाराणसी ही
अत्यंत महत्वाची मानली जाते. ही
दोन्ही शहरे पूर्वी पावून
प्रवाह आहे. अनेक वर्षांपासून
हिंदू धर्माच्या लोकांच्याकडे जाऊन
जाऊन येत आहेत.



गंगानदीच्या काठी असलेले बाणेश्वरी
एक मुख्य शहर म्हणजे नलकता ह्या
शहरात ह्या जमीन वृत्ती नावाचे
संस्थान आहे. कलकत्ता येथून ही नदी
अनेक शहरांतून अनेक पाटशाही
महल जाऊन गंगानदीच्या बांधणे
सुंदर बन नावाच्या नगरातून वहात
जाऊन शेवटी समुद्रात जाऊन मिळते.



खरा वैद्य

मिर्ममत नावाचा राजा अजूनच एका
विचित्र रोगाने पछाडला गेला त्या
मुळे त्याच्या सभे वरीरभर चाणेरडे डाग
पडल. दरबारी वैद्यांनी अनेक प्रकारे प्रयत्न
करून शाहील गण उपयोग झाला नाही
राजधानीच्या गावात रहाणाऱ्या सिताराम
नावाच्या वैद्याला हि गोष्ट समजली
राजाचा रोग विचित्र होतो सितारामच्या
कुटुंबात वैद्यांच्या पेशा परंपरागत चालत
आला होता. सितारामने ह्या लढेच्या
रोगावरचा उपाय आपल्या वडिलांकडून
शिकून घेतला होता.

सितारामने ह्या रोगाचा लागणारी
आवश्यक औषध तयार केली आणि एक
दिवस तो राजाला भेटायला निघाला.

वरबारात आल्यावर राजवाड्यातील
वैद्यांनी त्याला अनेक प्रश्न विचारले व
त्याची उत्तरे ऐकली तेव्हा त्या सर्वांना

समजून चुकले की, सिताराम वैद्यशास्त्रात
निष्णात आहे.

त्यामुळे इतरांचे मन चाकाकुल होऊ
लागले कारण न आणी सितारामच्या
औषधाने राजा खडबडीत बरा झाला तर
राजाच्या दृष्टीला आण अयोग्य म्हणून
बघले जाऊ व आपली नोकरी निघून जाईल.
दरबारी वैद्यांनी सितारामला म्हटले—
“आम्ही सद्यांनी लहानपणीच तुमच्या पाठ-
माळेत पूर्णरूपाने वैद्याचा विवाभ्यास पूर्ण
केला आहे तशा आमच्या औषधाने राजाचा
आजार बरा झाला नाही तो काय तुम्हा
औषधीपचाराने बरा होईल ही केवळ
कल्पना करणे म्हणजे भ्रमच आहे. तू पुन्हा
चुकूनही राजाचे दर्शन करण्यास कृपा
करून येऊ नकोस.

सितारामला वाईट वाटले तो नाई-
त्याची उत्तरे ऐकली तेव्हा त्या सर्वांना



दर चार-पाच दिवसांनी राजमहाला पर्वत जात होता कारण काही कारणास्तव दर दरबारी वैद्यांनी आपला विचार बदलला तर, परंतु ते वैद्य त्याला जास्तच रागावून हाकलून देत

एका सीताराम राजमहालातून घरी परत येत होता तेव्हा तेथील घर्मशाळेच्या जोसरीवर बसलेल्या एका रोव्याकडं त्याची दृष्टी गेली. त्याच्यामुळे अगस्तर काळ उग्न होत. त्याचा रोग बरोबर तसाच होता की राजाला क्षाला होता

सीतारामने त्याच्यावर उपय करण्यास सुरुवात केली व एका महिन्याच्या आत त्याचा रोग पूर्ण बरा केला.

एक दिवशी संध्याकाळी राजा आपल्या दोन अंगरक्षकांच्या अरोबर घागंठ, फिरण्यास जात होता तेव्हा घर्मशाळेच्या जोसरीवरून उतरत त्या पूर्वीच्या जुन्या रोव्याने राजाला नमस्कार केला. पूर्वी राजा नेहमी त्याला त्या वाटेने जाताना पहात असे त्या रोव्याला पहाताच सज्जाला अत्यंत आज्ञावाचा चक्काच बसला त्यान अंगरक्षकांना विचारलं- 'मी ह्याला पूर्वी अंगाची मुटकुळी करून जोसरीवर पडलेला पहात होतो ह्या इतका खडबडीत बरा कसा झाला तुम्ही त्याला तानडतोन माझ्याकड घेऊन या "

अंगरक्षकांनी त्या मागसाळा राजापाशी आणले राजाने त्याला त्याच्या उपाया नानातीत सर्व प्रश्न विचारले. आणि त्याचही सीताराम कडून उपाय करण्या करीताहट्ट बरला.

राजा त्याच दिवशी वैद्य बदलून सीतारामला भेटण्याकरीता त्याच्या घरी गेला. सीतारामने त्याला उपासून त्याच्या-वर जोषोपोषारास सुरुवात केली. जोस दिवसाच्या आत राजा पूर्णतया बरा झाला. व त्याने वैद्यावद्दल कृतज्ञता प्रकट केली तेव्हा सीतारामने राजाला म्हटले- "महाशय, ह्या रोग मोठा विचित्र आहे पुरेवाने छाखात एकालाच ह्या रोग पछाडतो. अशा लोकांना

जी भाद्र्या उपासक पूर्णतया बरे करीत आहे परंतु ह्या राज्याच्या राजाचा ह्या रोग बरा करण्याकरीता प्रला तेव्हा जाण्याकरीता कोणताही मार्ग मिळत नाही

" ह्याच काय मोठेसे आहे, तू राजाचे दर्शन वे आणि त्याला ह्या सर्व गोष्टी सांग " राजा म्हणाला.

ह्यावर सीतारामने राजदरबारी वैद्यांनी राजाला भेटण्या करीता कसे बडवले आहे ते आपल्याला सांगितले तेव्हा राजाला दरबारी वैद्यांच्या दुर्बुद्धी बद्दल मनापासून खिड आली. राजा विचार करू लागला की, ह्या लोकांना माझ्या स्वास्थापेक्षा स्वतःच्या पदवी केल जास्त महत्त्व आहे. ह्या कारणाने त्याने जास्त महत्त्व आहे. ह्या कारणाने त्याने सीतारामला आपल्याला घेऊन दिने नाही.

ह्यावर राजाने सीतारामला दरबारी मुख्य वैद्याची पदवी देण्याचा निर्णय घेतला व सीतारामला म्हणाला- " सीताराम, मी गुप्तवेषात तुझ्याकडून इलाज करून घ्यायला आलेला ह्या देवाचा राजा आहे " असे म्हणत त्याने आपला वेग काढून टाकला व त्याला म्हटले- " उद्या सकाळी तुला राज्याचे अधिकारी मोटमा आदराने दरबारात घेऊन जायला येतील त्यावेळी मी तुला अपूर्व सरकार करेन व तुला दर-बारातील प्रधान वैद्याच्या धान्यवर नियुक्त करण्यात येईल

सीतारामने राजाला विनयपूर्वक प्रणाम करीत म्हटले- "महाराज, तुम्ही मला जे पद बहाल करू पहाता बाह्यात त्याचा मला



अस्विकार करवावा लागत जाई. त्यामुळे मला कृपाकरून क्षमा करा. मला याक्या ह्या बुन्या घरात राहूनच सुख व संपत्ती मिळते.

राजाच्या आश्चर्य वाटले त्याने विचारले 'मी तुला जी पदवी व संपत्ती देत आहे त्याने तुला संतोष व सुख मिळत नाही का?'

"होय महाराज मी एकदा का राज-वैद्याचे काम हातात घेतले तर मला आपल्या परिवारा भिनाव दुसऱ्या गरीब-लकावर इलाज करताना येणार नाही अशा स्थितीत गरीब लोक जर आजारी पडले तर त्याची काय स्थिती होईल. मी ह्या पदवीच्या व धन्याच्या लोभाला बळी पडून याच्या वैद्यकीया अपमान करू शकत नाही" सीतारामने स्पष्ट सांगितले.

सीतारामच्या बोलण्यातील खरेपण राजाला पटले तो थोडावेळ विचार करीत जात राहला. नंतर म्हणाला "सीताराम, तु खरोखर खरा वैद्य आहेस. तु

याच्या राज्यातील नागरीक आहेत. त्यामुळे मला फार अभिमान वाटतो. मी तर तुला अशी सवी देतो की तू तुझ्या वैद्यकीया उपयोग जास्वीत जास्त लोकांवर करू शकशील मी दर महिना खजिन्यातील जमुक एक स्वकम तुझ्याकडे पाठवित जाईन त्याचा उपयोग तुला जय आवश्यक वाटेले तेथे स्वाक्षान घेईसाला, वैद्यशाळा काढण्यात स्वयं कर व आजारी लोकांच्या मदतीकरीता उपयोग कर काय तुला हे काम तर मजूर आहे ना?"

"महाराज, ह्या पैशा जास्त मला काय पाहिजे? तसे म्हटले तर मी पूर्वी पासूनच काही वैद्यशाळा कायद्यांनी इच्छा मनात करीत होतो परंतु पैशांच्या अभावामुळे मला त्या इच्छा माराव्या लागत होत्या.

तुम्ही मला जी मदत करण्याची आश्वासने दिली आहेत त्याबद्दल मी आपला अत्यंत आशी आहे." सीतारामने म्हटले.

त्यानंतर राजा पूर्णपणे संतोषाने राज-महालात परत आला



धर्म देवी

कुण्डलिनी देवाला राजा सत्यानंद मोठा धर्मात्मा होता धर्माच्या रक्षणा करीत स्वतःचे प्राण खर्ची करण्यासही तो तयार असे त्याबद्दलाने करीत तो आश्रित म्हणून आल्या भाणसांबरोबर पक्षपात करीत नसे तसेच नातेवाईक व मित्रमंडळीच्या बरोबर सुद्धा. त्याचे कुलदैवत म्हणजे धर्मदेवीच होती दररोज तो तिची पुजा केल्याशिवाय कोणतेही काम करीत नसे

सत्यानंद राजाला ध्वज नावाचा एक मुलगा होता सत्यानंद म्हणताना बाली त्यामुळे त्याने आपला मुलगा ध्वज नावाचा राज्याभिषेक करण्याचा विचार घेतला होता.

ध्वजचा राज्याभिषेक झाला. त्यानंतर ध्वजचा विवाहातच राजाची तळंत बिघडली. त्यावेळी राजाने ध्वजला जेवढे बोलावित म्हणत 'देवा, धर्माच्या रक्षणाकरीता

पूर्वपरंपरा राज्यचालवत आले आपले पूर्वज आपल्या प्राणांची मुद्रा पर्वी करीत नमत तुलाही त्यांच्याच पाऊलावर पाऊल ठाकून जावयास पाहिजे. धर्माचे आचरण करीत असतांना तुला शर का काणाती अडवण वाटली तर तू आपल्या राज्याच्या दक्षिण दिशेकडे स्थित धर्मदेवीचे देऊल आहे तेथे जाऊन तिचे दर्शन कर तुला नवकींच तुझ्या समस्यावर काहीतरी उपाय शोधून मिळेल

आपल्या वडिलांच्या मरणानंतर ध्वजने सुद्धा धर्मानुसार राज्यकारभार करीत धर्माच्या इतून राज्य प्राप्त केले अशा तऱ्हेने बरीच वर्षे उलटली परंतु एक दिवस ध्वजच्या समोर धर्मा सम्वधी एक जटील समस्या उभी राहिली

ध्वजच्या मुलीचे माळवीचे एका छोट्या सामंत राजाच्या मुला बरोबर प्रेम होते.





राजाच्या आपल्या मुलीच्या उच्छ्वित्त झाला येईना परंतु राजवराण्याच्या कली तुम्हा तिला शिष्या घेतलेच्या राज-कुमारबरोबर लग्न करणे भाग होते असे जर केले नाही तर ते राज्याच्या विच्छिन्न होऊ शकले असते जर यश-परंपरागत झालेल्या कली सोडून त्याने तिला लग्न लावून दिले तर मुलीला दुःखी करणारा म्हणून आपला वसई प्रसिद्ध होऊ.

“ह्याका उपाय काय?” हाच अर्थ खोल विचार करू लागला तेव्हा त्याला त्याच्या वडिलांनी सांगितलेली गोष्ट आठ-वली तो त्याच क्षणी त्या वसईच्या देवळात गेला देवीला वसई करून

त्याने आपली संपत्ती तिच्यापुढे सविस्तर सांगितली.

दुसऱ्याचर्चे ती देवीची कुरीतेंदेदीप्यमान होऊन चमकू लागली. व त्या देवीच्या मूर्ध्नातुन वाणी ऐकू आली-“हे श्रवण, तू प्रथम पिढा बाहेर का राजा!”

“देवीमाते, मी राजवाड्याच्या वेळी विवाहीत होतो. त्या वेळी मालती एक छोटी मुलगी होती!” राजा म्हणाला

“जर मग तुला मालतीच्या वाढवित एक राजा नाही तर सदा पित्याच्या दृष्टीनेच पाहिले पाहिजे. हरेच सदा धर्म आहे!” धर्मदेवीने धरला दिला.

ह्यावर त्या प्रतिमेमार्गेच चमकणारा प्रकाश लुप्त झाला श्रवण पुन्हा एकदा देवीला प्रणिपात केला व तो राजवाड्यात निघून आला. तेंदर एका शुभमहूर्तावर त्याने आपल्या मुलीचा विवाह त्या सामंत राज्याच्या मुखाशी करून दिला

ह्या घटने नंतर काही दिवसाने एक समस्या पुन्हा निर्माण झाली राजाचा मुलगा नावा मुकुलाने विवाह्यार करीत होता. त्याच्यामुळे पुन्हा एक जडचण झाली बागा आपल्या बरोबरीच्या एका मित्राबरोबर खड्गयुद्ध करीत होता त्या वेळेस चुकून ते सत्य त्याच्या मित्राच्या खांद्याला लागून त्याचा डावा हात कापला

गला तो मग विराग नावाचा एक आह्वानाचा मुलगा होता.

विरागने दरबारात येऊन राजाचा निवेदन करीत म्हटले-“महाराज, आपल्या मुलाने तानात मला शिष्ये माझ्याशी युद्ध करून माझा डावा हात कापला आहे की मी खड्ग विलत त्याच्यापेक्षा श्रेष्ठ होईन आपल्या धर्माचरणानुसार जिला म्हणजे वार करण्याचा बदला वारच आहे तेव्हा आपण आपल्या मुलाचा डावा हात कापून आपल्या धर्माच्या नावाचे धार्मिक केंद्र पाहिजे

श्रवणला त्यावेळी काय कराने सुचले नाही त्याने मला संपवली न तो धर्म-देवीच्या देवळात गेला देवीला वंदन

बालीत त्याने आपली विवचना देवीसमोर मांडली

सब देऊळ प्रकाशमान झाले. व देवीची गंभीर वाणी सर्वत्र द्रुमद्रुमली “श्रवण तुझ्या राज्याची नीति “आपचा बदला मार हिच आहे. तेव्हा त्याला कसक लागता कामा नये. तुझ्या मुलाने विरागाचा हात कापला तेव्हा विरागने तुझ्या मुलाचा हात कापला पाहिजे हाच धर्म आहे”

श्रवणने दरबारात स्वतःचा निवाडा सांगितला. तेव्हा दरबारातील प्रजेने हर्ष-मासाने त्याला स्विकृति देऊन दाढ्यांना कडकडाट केला ह्यावर विराग गुपगुप राजवरनाचातून निघून गेला





कुटुंबाच्या राज्याच्या संजाराचा वेला वैशाखीनी होता त्याचा राजा वसंतसेन श्रवणचा बालपणचा मित्र होता. एकदा तो त्याला भेटायला आला तेव्हा एक दिवस रात्रीच्या भोजनानंतर वेळ चालविण्या- करिता त्याने व्हडीकड खळण्याची इच्छा प्रगट केली, श्रवणला आपल्याकडे आल्याला पाहुण्यांना असंतुष्ट करण्याची इच्छा नव्हती त्यामुळे श्रवणाने वसंतसेनच्या बरोबर चुकीकड खळण्यास तयार झाला. खळण्यात काही वेळ लावली तर खळाला मका येतो म्हणून तो कोणतीतरी नसुची पेंज लावला. वसंतसेन त्याला एकुलत म्हणाला

श्रवणने आपल्या हातातील सोऱ्याचा तोडा काढून पेंज लावली घाबरून वसंत वसंतसेन म्हणाला-“राजा होऊन मुला आपण काय साध्या लोकांसारख्या अशा खुल्लक मोष्टीची पेंज लावायची म्हणजे चांगले दिसेल काय? मी माझ राज्य वेजेत लावतो तो पण तुझे राज्य लाव” वसंतसेन श्रवणला दिवस

श्रवणने मुला तुझ्यापेक्षा मी कमी नाही असे समजून खळण्यास तयार झाला. खळात एकमेकांनी एक दुसऱ्याचा पराभूत करण्याचा आटोकाट प्रयत्न केला. परंतु सुंदवान श्रवण खेळीत हारला. हे पेंज लावल्या प्रमाणे त्याने त्याचे राज्य वसंतसेनच्या हाती सौंपविण्याची तयारी केली परंतु राजा वसंतसेनने तसे मान्य केलं नाही. परंतु म्हणजे-“मी फक्त खळण्यात मज्जा घेई ह्या उद्देशाने तसे म्हणालो होतो. आपण दाब गाळ मिच माहोव मी तुझे राज्य हस्तगत करून तुझ्या बरोबर मित्रप्रेत करू इच्छित नाही

ह्यावर आठवा खळात श्रवण म्हणाला-“हे खरेही अतु जेवण को तु रामतीघावर तसे म्हणाला जसमिळ परंतु मी माझे राज्य मनाने पेंजत कावळ आहे मी माझे वचन कधी मोडत नाही. तेव्हा तु ह्या श्रवणाचा स्विकार कर” अशा प्रकारे श्रवणने त्याच्यावर जोर दिला

मराठी वसंतसेनने श्रवणचे म्हणणे मान्य केले नाही तेव्हा शेवटी घाबरून काहीतरी उपाय काढण्याकरीता तो दोन धर्मदेवींच्या दर्शनाला गेले. श्रवणने आपल्यापुढील समस्या देवोपासी वोलून दाखविली. अतिशय प्रार्थना केली

परंतु त्यावेळी देवीच्या देवळात जवळच राहिली प्रवेश झाला नाही ती हीन स्वभाव म्हणाली “अनन्य, राज्यकांक्षाच्या हाती सापवणीला तू कांय होतोस? राज्य हे जेवणे आहे राजा हा केवळ कारभार करणारा असतो जसा देवळातील पुजारी असतो तसा”

धर्मदेवीचे उत्तर ऐकून वसंतसेन अत्यंत प्रभावित झाला तिला सगळ्यां नमस्कार घालून तो तेथून निघून गेला

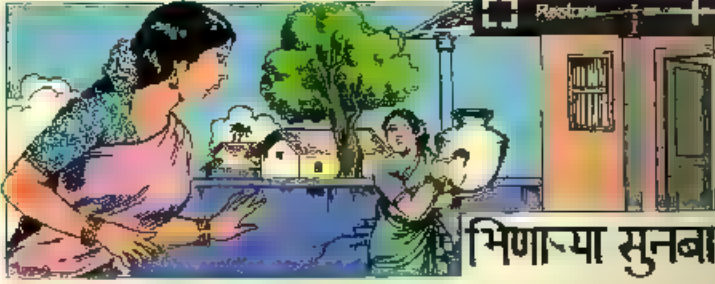
ह्यानंतर श्रवणही तेथून जायला निघणारा तोच धर्मदेवीच्या मुलातून काही शब्द बाहेर पडले “हे श्रवण तू राज्य पेंजत लावण्यापुढी अनन्येच्या लावतोय काहीच विचार केला नाहीस तू धर्माच्या नावतीत

अतिक्रमण केलंस तू जुवारी आहेस त्या-मुळे यापुढे राज्यकारभार करण्याची तुझी लायकी नाही. त्यामुळे तू ज्या राज्यात राहायला येय बी रहायार नाही.

श्रवणला धर्मदेवीचे शिर घडायलाच तुटून साडी पडले. श्रवण आपला दुःखात आपल्या महात्मात परत आला न एक शुभमूर्त पाहून त्याने आपला मुलगा नागानंद त्याचा राज्याधिकार करविला. हे त्याला समजावित म्हणजे-“मुला बाळा, हे राज्य प्रजेचे आहे तू फक्त ते नालनगारा रक्षणकर्ता आहेस हि गोष्ट कधीही निसट नकोस हे धर्मदेवीला आपल्या हृदयात जपून ठेव

मी दुसऱ्या दिवशी धर्मदेवीच्या देवळात गेला तेथील दृष्ट पाहून तो आश्चर्याचकत झाला कारण धर्मदेवीचे शिर पूर्ववत सदा सदाही होते ती पुर्वीपेक्षा अत्यंत रंदिप्य-मान दिसत होती ते पाहून श्रवणाने अत्यंत आनंदित झाला व त्याने खाली मुंडण ठेवून तिला साष्टांग नमस्कार घेतला





भिणाऱ्या सुनवाई

सुरज स्वर्णलताचे लग्न घाटापाटात झालं. ती आपल्या सासरी आली त्या दिवशी स्वर्णलताच्या बासऱ्याने शामरावने तिला समजावत म्हटलं—“मुली, तुम्ही सासू रूप नहरो व तापट आहे त्यामुळे ती तुला व काही काम सांगेल त्याप्रमाणे करीत जा. “ठिक आहे” असे म्हणत स्वर्णलताने मान डोलावीत होकार दिला.

स्वर्णलता त्या दिवसापासून मोठे मन लावून घरातील सर्व काम करू लागली परंतु कमळाबाई मुद्दाम तिला उकरून जास्त कामे सांगू लागल्या. स्वर्णलताला त्या घरात येऊन तीन दिवस सुटा झाले नव्हते ती तिला विहिरीवरून पाणी भरून आणायला थोडा उशिर झाला तेव्हा तानासांगाने सासू कमळाबाई पुटपुटत दरवाजापाशी आल्या व म्हणाल्या—“स्वर्णलता एवढे उशिर करून पाणी आणलेच

तर बाकीचे काम कोण करणार ग ?” हे सर्व कपडे केव्हा घेणार ?”

सासूचे ओरडणे ऐकताच स्वर्णलता घाबरून गेली कापू लागली त्यामुळे भयाने तिच्या हातून कळशी झाली पडली व पाणी सांडून कळशीला एक मोठा पोचा पडला. तेव्हा सासून तिला जास्तच दामटले व क्षिप्यागळ केली.

स्वर्णलता घरभरत गंध राहिली पाठीमागच्या वारातून तिचा सासरा शामरावने हा सर्व प्रकार पाहिला व कायको जमळत म्हणाला सात हो “तुन घाबरली आहे ! आता तिला काही बोनू नको.”

एक दिवस दुपारच्या वेळी सर्वजण जवाचशास बसले होते स्वर्णलता तूप वाढीत होती

कमळाबाईने तूनेकडे रागीट तजवेने जहात म्हटलं—“मी तुला किती वेळा

सांगितले की, तूप गरम केव्हा घिवाय वाढीत जाऊ नकोय. “हाय ! राग ! ही तर एक मुद्दुच निघाली !”

स्वर्णलताच्या हाताला कापरे सुटले व तुपाचे भांडे तिच्या हातून खाली पडले व सर्व तूप सडून गेलं

“बघ गण्ड, इतके महाग व साजुक तूप व मातीत घालवलेच ? असे म्हणत ती सुनळा ओरडून सासूला लागली

मीतीने घरभरत बसलेल्या सुनेला पाहून शामरावना तिची दया घाली त्यांनी तसे पडून पत्नीला समजावून बात केले.

त्याच दिवशी सव्वाकाळी सुन विहीर-वर पाणी मरीत होती. तेव्हा सासू तीड घुण्याकरीत विहिरीवर आली व दरडावीत तिला म्हणाली—“अग कोर्ट, चुलीवर भात पिवजते आहे तिकडे ग पहावाच इकडे पाणी सरायला आलीस का ? तुझ्या होक्यात काय वगड भरलं वाहेत की काय खोटी पण अवकच नाही !”

स्वर्णलता ते ऐकताच घाबरली व तिच्या हातून बाबळी बोरीतकड सुटून विहिरीत जाऊन पडली. तिच्या पतीने मुरकन खंकी बाबून वाढली विहिरीतून काढली दुसऱ्या दिवशी पहाटेच स्वर्णलताने सोढी साईच्या घुबून चारा काढला व भिडघात दूध भरून घरात आणले



तेव्हाघात बाबू डडून समोर येत विटून म्हणाली “अग तुला कितीदा सांगितलं की, वाईना चारापाणी करावयास वितरु नकोय पण तुझ्या सवयी जात नाहीत सासूचे ओरडून कोलण ऐकूनच स्वर्णलता घाबरून गेली व तिच्या हातातून तुपाचे भांड खाली पडलं

त्याच वेळी घरात येत असलेल्या त्या सरावाने ते दृष्य पाहिले व विचारले— “स्वर्णा, काळ तु कळशी खाली पाडलीस, तुपाचे भांडे पाहून तूप सांडवलेस काय सकाळी वाटली विहिरीत पाडलीस ज बात दूध सांडलेस जन्मा प्रकारे कामे करत राहिलीस तर काय घालेल ग.”

स्वर्णलता बाबूच्या बोलणे ऐकून बाहेरच बाबूच्या गेली व रडत म्हणाली— 'ममिजी, जर का कोणी मला रागावले तर मला भीती वाटते आणि मी थरथर कांपू लागते मी काय करू ?'

त्यावर कमलारव आपल्या बायकोला म्हणाले—'तु जेव्हा सुतवाईचा रागावलेस तेव्हा कोणती ना कोणती तरी गोष्ट खराब होते त्यामुळे तू आपल्या रागावलेस आता बघ'.

कमलाबाई नव यारच्या बोलण्याने नाराज झाली व तोंड काढून करीत तेथून निघून गेली. दुसऱ्या दिवशी कमलाबाईच्या शेजारच्या कांताबाई काही कामाकरीता त्याच्या घरी आल्या, तेव्हा त्यांनी आतल्या बाजूला असलेल्या सुतेला पाणी आणावयास सांगितले. स्वर्णलताला पाणी आणावयास थोडा उशिर झाला. त्यावर सासूने विचारले—'अग, सांगितल्या बरोबर तुला पाणी आणावयास काय झाले ?'

स्वर्णलता बाबूच्या थरथर कांपू लागली व तिच्या हाताला कांपरे सुटल्यामुळे

तांब्याचांड खाली पडले त्यावर कमलाबाई कांताबाईला सांगत म्हणाली—'ताई, माझ्या सुनेची हि झालस आहे. मागही कांताबाई सांगले ती हातसोल वस्तु खालीच पाडले आणि विचारले तर उलट सांगले की, मला भीती वाटते.

“हा हूँ, जसा नविक मुली बासरी येतात त्या अशाच काहीना यावरतान त्यामुळे घरातल्या वस्तुचेच नुकसान होते त्यावर एकच उपाय आहे जर बाताच आपल्या रागाला आवर घाल

त्या दिवसापासून कमलाबाईने आपल्या रागाला आवर घालून व आपल्या सुने-बरोबर शांतचित्ताने झोळणे चालणे सुरू केले. सुनेमुळे आपल्या बाबूकडे झालेला बदल पाहून बाबाबाबू अत्यंत खूष झाले. स्वर्णलता सुप समजूतदार होती, त्यामुळे तीने सासू जेव्हा रागावत असे तेव्हा भिण्याचे नाटक मीठ्या कोवल्याने केले परंतु ही गोष्ट फक्त तिचा नवरा सुरज झालाच ठाऊक होती.



शिवपुराण

शंकर पार्वतीचा विवाह अशाप्रकारे यमो वित पर पडला तिकडे तारकामुर देवांना फार त्रास देऊ लागला. त्यांनी ब्रह्मदेवाकडे आपले मान्हाणे नले व म्हणाले— 'हे देवाधिदेवा ब्रह्मदेवा' तू तारकामुराला जो वर दिला त्यामुळे आम्हांला निरनिरा-ळ्या प्रकारे त्रासना सहन कराव्या लागत आहेत. त्याला तार केत्याशिवाय मागून कांति मिळणार नाही तरी त्याला तार करण्याचा काही तरी उपाय कर."

ब्रह्मदेव देवांचा भीर वेत म्हणाला "मी तारकामुराला जर देऊन त्याला अशिक्ष केले हे जरे आहे मग वर दिला नवता तरी मागचे नसते तप करणारा मग

तो सुख असो किंवा दुःख असा त्याला वर देणे भाना आहे. कुणाला वर दिला नाही तर तो तपश्चर्या करणे सोडले का ? तपश्चर्यामुळे उत्पन्न होणारा तप विलाकाला भस्म करील. त्रिलोकाच्या रक्षणासाठी बाबा लागतो, वर मिळविणारा त्याचा दुःखशोष करतो तेव्हा त्याचे पारिपत्य करावे लागते. बला विष्णूकडे आऊन त्याचा सल्ला घेऊ या "

सर्व देव विष्णूकडे गेले व तारकामुराच्या अत्याचाराचे वर्णन करून त्याचे पारिपत्य करण्यास उपाय मुखविष्णूस सांगितले. विष्णू म्हणाला—'शार्वती परमेश्वर विवाहित झाले आहेत त्यांना मुलाचा नोंदले तेव्हा पुढची दृष्टा पूर्ण होईल "



शकर पावेंतीचा विवाह होऊन पुष्कळ काळ लोटला. त्यांना आमच्या स्थितीची कल्पना करून बावी." देव विष्णूला म्हणाले.

विष्णू ब्रह्मदेवाला व देवांना बरोबर घेऊन कैलास लोंकी गेला शकराच्या धाडाने बहुकडे काढक पहाण होता विष्णू नवीला म्हणाला—"आम्ही शकराच्या बरोनाला आलो आहो. आम्हांला आत जाऊ दे."

"पार्वती परमेश्वर एकांतात आहेत. आत कोणाला प्रवेश देऊ नये वशी प्रभूची आज्ञा आहे त्यांची आज्ञा मोडणे आम्हांला कसे शक्य होईल? तेव्हा क्षमा करावी." नवी म्हणाला.

विष्णू व इतर देव ज्या कामासाठी आले होते त्यात विघ्न झाले. म्हणून विष्णू देवांना म्हणाला—"तुम्ही शंकराचे पश्चिम लिंग तयार करून पंचाक्षरी मंत्राचा जप करीत त्याची आराधना करा शंकर प्रसन्न होऊन तुम्हांला दर्शन देईल तेव्हा जे निवेदन करावयाचे असेल ते करत येईल तुम्ही नक्कीच यशस्वी व्हाल आत येऊ नको" विष्णू म्हणाला देवांनी पश्चिम लिंग तयार केले आणि सर्वजण मिळून हूर हूर महादेव रासो अशा जवघोष करू लागले

शकर भक्तांच्या हाकेला पावला. तो पावत बाहेर येऊन म्हणाला—"देव हो! तुम्ही कशासाठी आले आहात स्मरण केलं? बोला काय पाहिजे?"

ब्रह्मदेवादिक देव म्हणाले—"हे शकरा! तारकाम्युराच्या वधासाठी तू स्वतःची एक सुष्टो कर"

तं ऐकून शंकराने आपले वीर्य अग्नि कुडत सोडले पार्वतीला घम झाला व तिने देवांना व्यत्यय प्राप्त न होणार, असा शाप दिला.

शंकराचे वीर्य पडल्याने अग्नि धाबकून गेला तो राग त्याला असह्य झाला. त्यात सगळ्या ऋषींनी भक्तिपूर्वक होम करून पूर्णाहुति दिली

त्या वेळी अग्नि सगळ्या ऋषींच्या पत्नींना पाहून त्यांच्या बिरहाने दुखी झाला अग्नीची पत्नी स्वाहा झाली ती गोष्ट कळली ती प्रत्येक ऋषिपत्नीस अग्नीस

भेटली. परंतु तिला अश्वघोषीने स्वयं वंता घेईना म्हणून स्वाहाने त्या वीर्याचे सहा भाग करून ते आपल्या पोटत घारण केले तिला फार कळा सोसाव्या लागल्या. म्हणून तिने आपल्या शक्तिला अशा कैलास पर्वताच्या शिखरावर टाकला तो अशा नायूने गंगेत झोडला. गंगेत ती अंश यथासमयी पूर्ण नाह झाल्यावर मार्गशीर्ष महिन्याला ऋषिगण पक्षमासवर एक विश्वरूपे प्रगट झाला. त्या भुलाला सहा तोंडे व बारा हात होते व वस्त्रांचा देह होता.

सर्वत्र असो किंवदंती पसरली की सहा ऋषि पत्नींना अग्नीच्या कुपेने हा मुळगा झाला. ते ऐकून मुनींनी आपापल्या पत्नीचा त्याग करव्याचे ठरविले तेव्हा





स्वाहाने भुमीला वस्तुस्थिती समजावून सांगितली तिच्या बोलण्याकडे त्यांनी बुलंद केले. मुनींनी मुनिपरमोचा त्याग केला. मुनिपरमोनी भगवानदीकाडी जाऊन ती वधूमुख असलेला निशु पाहिला. त्यांना पाहून फुटला आणि त्या शिरून सहा मुनिपरमोनीचे स्तनपान केले.

ब्रह्मदेवाने स्वतःने जाऊन मुलाची जन्मकुटली तयार केली आणि त्या मुलाचे नामकरण केले. तोच कुमारस्वामी, वधूमुख स्वध इत्यादी नावांनी प्रसिद्ध झाला.

मुनिपरमोनी त्या मुलाला विचारले—
“बाळा! पत्नींनी आम्हाला घराबाहेर काढले आहे आता आम्हाचे कसे अ्हायचे?

कुमारस्वामी म्हणाला—“मी तुमचा मुलगा आहे! तुम्ही माझ्या माता आहोत म्हणून तुम्ही माझ्या बरोबर रहा.”

कुमारस्वामी विनसेविनस माडू लागला तो बोंगराळ प्रदेशात हिंड फिरे. बाबावर किवा सिंहावर बसे त्यांच्यासी सेळे त्याला अकराचे वधूमुख मिळाले. त्याने त्यावर बाण चढवून कोंच पर्वताचे शिखर ताडले. ते पाहून त्या पर्वतावर रहाणारे राक्षस कुमारस्वामीला मारण्याला घाबरेले. कुमारस्वामीने सवांचा संहार केला.

सिकंदे शंकरपार्वतीस एकवीन मुले झाली ते आख्यायिकांनी मूळपुत्र होऊन गणाधिपति झाले.

शंकराची आज्ञा घेऊन तंदी ब्रह्मदेव, विष्णु इ. व इतर देवदेवतांना बरोबर घेऊन सगा किनारी आला. व त्यांनी कुमारस्वामीला बोलवणे चावले. कुमारस्वामी आयल्या सहा अस्तिंग घेऊन पुष्पक विमानात बसून कंठाच पर्वतावर आला.

पार्वती परमेश्वरानी पुढे येऊन कुमारस्वामीला आलिंगन दिले व दरदारास आपल्या जयघट बसवून बसले.

त्याच वेळी ब्रह्मदेव कुमारस्वामीच्या अगदी जवळ उभे रहात म्हणाले—“पार्वती परमेश्वर आज आपला मुलगा कंठासला आला आहे. उद्या त्याला देवतांना सेनापती

म्हणून अभिषेक करणे जात उचित होईल ते ऐकताच सर्व देवदेवतांच्यात आनंदोत्साह निर्माण झाला. पार्वती शंकराचे अर्धा समय आपल्या मुलाचा उपनयन संस्कार केल्या. त्यानंतर ब्रह्मदेवांनी पुरोहित बसून कुमारस्वामींनी देवांच्या सेनेचे अधिकार करवून दिले. त्याचा अभिषेक केला.

पार्वती परमेश्वर कुमारस्वामीला म्हणाले—“बाळा, तू ह्या क्षणी देवांचा अधिपती आहेस. तू इंद्राच्या सहाय्याने ह्या जलेश्वराने रक्षण कर. दुष्टांचा व अत्याचारी लोकांचा समूह नाशनाश कर. ज्यात महान वनून यश संपादन कर.

त्यानंतर विष्वक्कर्माकडून कुमारस्वामी करीता स्वर्गास एक सुंदर असणं महाल बनविण्यास आला.

महाल बांधून झाल्यावर शंकर पार्वती कुमारस्वामीला म्हणाले—“बाळा, तुझ्याकरीता महाल बांधवला आहे! तू तेथे जाऊन तुझे वास्तव्य कर.”

पार्वतीने कुमारस्वामी बरोबर अनेक देवी-देवतां विसर्या देवांनी कुमारस्वामीला अनेक वर दिले आयुष्य-अस्थे देऊन तारकासुराचा संहार यक्षांशी रितीने करावा त्याकरीता आशीर्वाद दिले. त्यानंतर कुमारस्वामीने, ब्रह्मदेव, विष्णु इ. आणि देवदेवतांना नमस्कार केला. आणि



आपल्या गणांना वाढीस दिला. तुम्ही सर्व जण तारकासुराच्या माराला घेरण्या करीता आवश्यक ती तयारी करा. वसे म्हणून त्याने मुढाच्या तयारी करीता संस वाजविला आणि स्वर्गास स्वतः करीता वाजवलेल्या गिवाच स्वामी गेला.

सिकंदे शीणितपुरा तारकासुराचा ही नातशी समजली की शंकराच्या वीर्यापासून उत्पन्न झालेला कुमारस्वामी देवांचा अधिपती होऊन आपला संहार करण्याकरीता येत आहे.

तारकासुराने ही घोष्ट समजताच आपल्या बशी नाथ सेनापतींना बोलावून समजावून सांगितले—“आपल्या गुप्तहे-



राकडून मला ही गोष्ट समजली आहे. तेव्हा तुम्ही मुझा त्यांना तोंड देण्याकरीता सेन्यांची जमनाजमव करा.”

त्यानंतर शिवमन्त तारकासुराने शंकराचे पादपि लिंग तयार करून त्याच्या पुजे-करीता आवश्यक त्या वस्तु बेळपची वारळ पंचामृत फुले फळे, सुगंधी द्रव्ये वगैरे जमवून लिगावा अभिषेक केला. नंतर गृप-दिप करून नैवेद्य दाखविला. आणि नमस्कार करीत म्हणाला-“हे देवाविदेवा मी तुम्ही मनोभावनेनी पुढा केली त्याचे उचित फळ मला दे.”

सिकडे स्वर्गात देवतांच्या गुरूने बृहस्पतीने निरिचित मुहुत काढून त्यावेळी

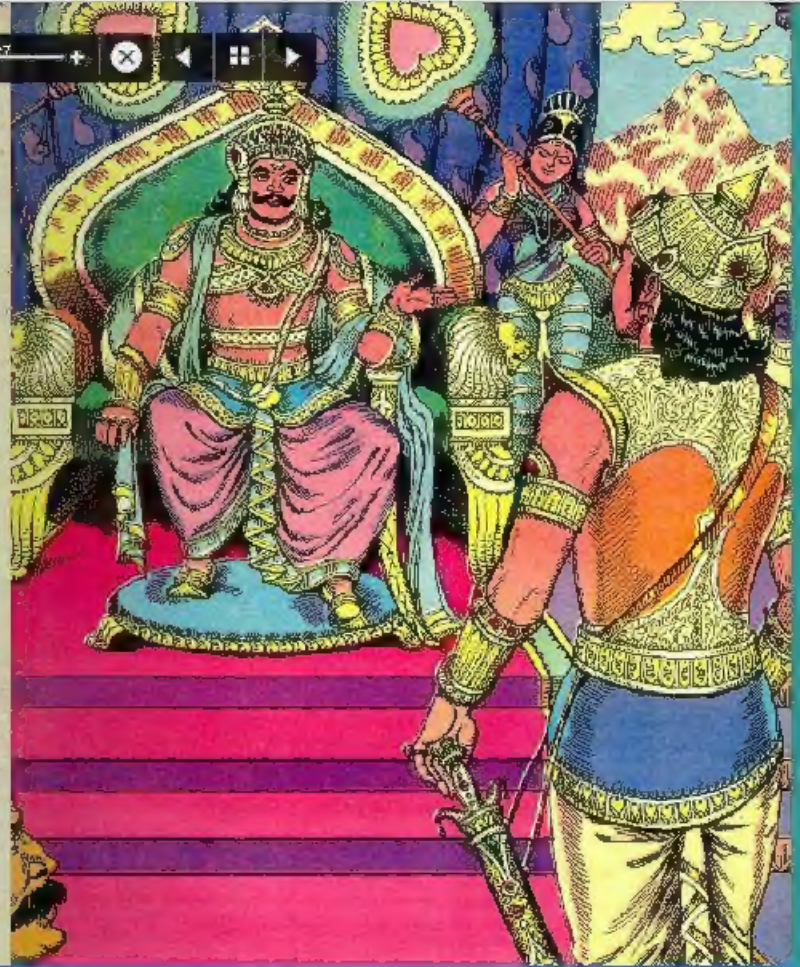
रणदुंदुभी वाजाविली व देव, रुद्र वीरभद्र व देवीगणांना खरोबर येऊन युद्ध करण्या-करीता निवाला.

कुमारस्वामी इंद्र इत्यादिंच्या खरोबर शोणितपुर गावांत पोहोचला तेथे त्याने नगराला वेढा घालण्याकरीता तेथेच शंख ठोकला ह्यानंतर सर्वांना तेथून एकत्र करून मध्यावर जमा रहात म्हणाला-“वापल्याला युद्ध करण्यापूर्वी एकदा संधी करव्याकरीता आपल्या हुताला पाठवून त्याचे काम म्हणणे आहे. ते कळवून घेणे योग्य आहे त्यावर तुम्हांसर्वांचा काय विचार आहे?”

त्याच्या म्हणण्याला सर्वांनी अनुमती दिली, ह्यानंतर कुमारस्वामीने आपल्या पक्षस्थळापासून उत्पन्न केलेल्या विद्यावाला आज्ञा केली-“तु तारकासुराच्या राज्यसभेत प्रवेश करून माझ्या करवी जसे सांग आणि त्याचे उत्तर काय हे मला येऊन कळव.”

विशासने शोणितपुर राज्यात प्रवेश करून पाहिले तेव्हा वारक राज्यसभा सरवून कुमारस्वामीला कसे तोंड दावयाचे ह्यानर चर्चा करीत होता. तारकाने विद्यावाला पहात म्हटले-“तु कोण आहेस? कोणत्या कामाकरीता आज्ञा आहेस?

विद्यास म्हणाला-“तारका, तू शिवभक्त आहेस शंकराचा मुलगा कुमारस्वामी याने



मला आपला दूत बनवून आपल्याकडे पाठविले आहे

तारकाने प्रसन्न होत विस्वाखाला बसण्यास जावेस केला व म्हणाला—“सांग, कुमारस्वामीने तुझ्याबरोबर मला कोणता निरीप पाठविला आहे. देवता हे तर माझे शत्रू आहेत परंतु कुमारस्वामी माझा शत्रू नाही.

“तारका, तू तर बराच काळ ह्या तिन्ही लोकांवर अधिकार गाजवून आहेस. परंतु तुझ्या शासनकाळात कोणतीही प्रजा सुखाने आयुष्य घालवू शकली नाहीत. त्यामुळे तू आता आपल्या सवें अधिकाराची सुचें इंद्राच्या हातास सोपवून भोगवती पुरला निघून जा. नाहीतर कुमारस्वामी तुमच्यावर चाल करून तुमचा पराभव करून सर्व राज्याची सुचें इंद्राच्या हातास सोपविण्यास सज्ज आहे. हा निरीप तुम्हांला सांगण्या करीताच कुमारस्वामीने मला दूत म्हणून तुमच्याकडे पाठविले आहे.

ह्यावर तारक चिडून म्हणाला—“मी धावरून राज्य सोडण्यास अजिबात तयार

नाही. त्यांना बाळग सांग की मी उद्या सकाळी युद्ध करण्यास तयार आहे.

दुसऱ्या दिवशी सुर्योदयापूर्वीच दोन्ही पक्षातील सैन्य युद्ध करण्यास सज्ज झाले. दोन्ही सैन्यांनी प्राणपणाने लढा दिला.

तारकाच्या बाजूने दाणासुर, प्रलंभासुर, जभासुर, अतिवल्गु शभासुर, कुभासुर इत्यादी वीर राक्षस होते. कुमारस्वामीकडून कीभद्र अग्निहोत्र, वरूण, सुर्य-चंद्र इत्यादि होते.

युद्ध अनेक दिवस चालले, परंतु तारकाला पराभूत करणे असंभव आहे असे धाटू लागले. देव-देवता लढून लढून थकून जात दुबळे बनत चालले. त्यांची शक्ति पूर्णपणे नष्ट होऊ लागली. ती स्थिति पाहून कुमारस्वामीने वायू सैनिकांवर पाश्र्वांगत अस्त्राचा प्रयोग केला ते अस्त्र तारकाच्या हाजारी सैनिकांच्यावर बिजली सारखे तुटून पडले. राक्षस सैनिक विथरून झुकडे तिकडे धावू लागले. जे युद्ध भूमीत अवकले ते सर्व एकदम भस्मीभूत झाले.



परोपकार

वृष्टानगरात अजीब नावाचा एका ठराव व्यापारी रहात होता. तो फक्त यंत्रवानच नाही तर ईमानदार सुद्धा होता. त्यामुळे सर्वजण त्याचा आदर ठेवित असत. जर कोणी कोणी संकटात धडलेला असेल तर त्याला तो मदत करीत असे.

अजीबच्या घराजोवारीच एक सैयब नावाचा व्यापारी रहात होता. अजीबच्या वडल लोकांच्या मनात असलेला आदरचाय पाहून तो त्याची इर्ष्या करीत असे. विवर्तविचर अजीबच्या व्यापारातील फायदा पाहून त्याला रहावले नाही. त्याची ओष उडून गेली. ह्याच मानसिक विकारांमुळे तो आजारी पडला त्याने अंशरुण घरले.

एक दिवस सैयबची बायको अजीबच्या घरी आली व तिने आपला पती तुमची भरभराट पाहून आजारी पडला असल्याचे कारण सांगितले.

घरून गोष्टी ऐकून अजीबने होला समजावत म्हटले—“तू काळजी करू नकोस तुम्हा पती बरा होण्याकरीता मी उपाय करतो.”

त्या दिवशी रात्री अजीबने त्या विषयी खूप खखोज विचार केला. “हे काय भाषण्या संपत्तीमुळे शेजारणीचा पती आजारी पडला आहे? अशी संपत्ती असून काय उपयोग असा विचार करून तो पहाटेच बराचून निघासा.

अजीब एकटाच बालत संख्याकाळपर्यंत एका ठिकाणच्या उग्राड विहिरीपाशी वंजल पोहोचला. त्याच्या चौकरी हिरवेगार गवत उगवलेले होते. अजीब दमल्यामुळे तेथेच बसला व झोपी गेला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या रस्त्याने काही व्यापारी निघाले. त्यांनी अजीबला पहाताच ओळखले व त्याला उठून बसवत





त्याला सुष व रोटी देऊन त्याची भूक शामविली. नंतर त्याला विचारले—“अजीब तू इथे कोणत्या कामाकरीत आला आहेस?”

“मी जीवनाला कंटाळलो आहे? ह्यापुढे मी व्यापार धंदा करणार नाही!” अजीबने उत्तर देत म्हटले.

ह्या लोकांना अजीबचा स्वभाव चांगलाच ठाऊक होता. त्यामुळे त्यांनी त्याची सारी व्यवस्था करून स्वतः बरोबरचे होन नोकर ठेऊन ते तेथून निघून गेले. रस्त्यात लागणान्या गावांपेची त्यांनी जाता जाता अन्ना प्रचार केला की, अमुक एका विहिरीपाशी एक महारचा पेऊन उतरला आहे.

ते ऐकून गावातील अनेक लोक विहिरी-पाशी पोहोचले. त्यांनी अजीब काळा तेथे एक शोपडी बांधली. अजीब आपल्यापाशी येणाऱ्या लोकांना उत्तम प्रकारे सारला वेळ लायला. त्यामुळे तेथे लुका त्याने माच व वषा मिळविले चोहोकरे त्याची किती पसरली.

सैयदला जेव्हा समजले की अजीब व्यापार धंदा सोडून हे बाहेर सोडून कुठे बाहेर पावो निघून गेला आहे. तेव्हा त्याला अत्यंत दुःख झाले. परंतु थोड्या दिवसांनी त्याला अजीबच्या तशीन जीवनाचा समाचार ऐकण्यास मिळाला. तेव्हा त्याला अत्यंत दुःख झाले. व असे दिवशी तो अजीबला पहावयास बसतून बाहेर पडला.

सव्याकाळच्या वेळी आपल्या शिष्या-गर्भासमवेत बसून शप्पा करीत असलेल्या अजीबच्या अवस्थेबद्दल सैयदने त्याला नमस्कार केला व म्हणाला—“बाबा साहेब, मी आपल्यापाशी काही पुस्त गोष्टी संबंधी सल्लामसल्ल करव्यास आलो आहे.”

तेव्हा अजीबने आपल्या शिष्यांना बाहेर जाण्याच्या दंगारा केला. ते सर्व शिष्य बाहेर निघून गेले.

“महामन काय आपण मला ओळखले नाहीत? मी वास्तव्या शेजारी रहाणारा सैयद. मी आपल्याला एक विशेष गोष्ट

सांगण्याकरीता आलो आहे परंतु ती गोष्ट इथे सांगणे बरोबर दिसणार नाही. चला बाहेरील मैदानात तेथेच मी तुम्हांला सर्व काही सांगतो” सैयद म्हणाला.

“ठिक आहे, असे म्हणव अजीब त्याच्या बरोबर बाहेर गेला. ते दोघे विहिरीपाशी पोहोचले.

“हे सच, ह्या विहिरीत एक विचित्र वस्तु आहे. षळ, असे म्हणत सैयदने अजीबला विहिरी वचळ आणले.

अजीब कुतुहलाने विहिरीत डोकावून पाहू लागला तेवबधात पाठीमागून सैयदने त्याला विहिरीत ढकलून दिले. व तो आकल्या घरी निघून गेला.

अजीबला पोहोता येत नव्हते परंतु त्या विहिरीत रहाणाऱ्या अळपण्यांना अजीब खूप आवडला होता. कारण पूर्वी विहिरी भोवताली ओसाड खुकशुकाट असे जात तेथील शोभा अजीबच्या डेण्यामुळे वाढली होती. त्यामुळे त्यांनी अजीबला उचलले व तेथील राध-शंभर जाणून बसविले.

“तुला पाहून आम्हांला खूप खूप मानंद झाला, तुझ्यामुळेच येथे उवा सुलतान येणार आहे.” अळपण्या त्याला म्हणाल्या.

“कशाकरीत?” अजीबने विचारले.

“मुलतानाच्या मुलीला भूत छळते आहे. त्या मुलाका काढायचा मुलतानाने खूप



प्रयत्न केला. पण कशाचाही उपयोग झाला नाही. म्हणून शेवटी तुझा सल्ला घेण्या-करीता येत आहे” अळपण्यांनी सांगितले.

“बरे, असे आहे काय?” अजीबच्या तोंडून शब्द बाहेर आले.

“तु ज्या मांजरीला पाळतोस त्या मांजरीच्या मिशीतील एक केस काढून तो जाळून त्याचा धूर तिच्या नाकपुड्यानी हुंगला की, तिच्या मधील भूत पळून जाईल” असे सांगून त्या अळपण्या निघून गेल्या.

विहिरी बाहेर येताच त्याने मांजरीला पकडले व तिच्या मिशीचा एक केस उचलून निट नांमाळून ठेऊन दिला.

दुसऱ्या विवशी सूर्योदय होण्यापूर्वीच सुलतान मेटाकपास आला व त्याने मुलीची हकिक्त पण सांगितली.

अजीबने राजकुमारीला ठेवे घेऊन येण्यास सांगितले. तेव्हा सुलतानाने तिला तिथे आणले. ती वेड्याचे खाळे करीत इकडे तिकडे पहात बडबडत तेथे आली.

अजीबने एका खाळीत निखारा ठेऊन त्यावर तो मांजरीच्या मिशीचा केस ठेवला व त्याचा घूर राजकुमारीला हुंगवला. क्षणात ती खाळी कोरळली व योड्या-वेड्याने ओपेतून उठल्याप्रमाणे उठून बसली. तीं शांतपणे बापाकडे निरसून राहिले.

सुलतानाचा आनंद गंगवात सायेनासा आला. त्याने जपळ उभ्या असलेल्या वजीराकडे म्हणून पाहिले तेव्हा वजीर म्हणाला—“हजूर, आपण विसरलात आपण मात महिन्यापूर्वी मला म्हणाला होतात की जी माणूस शहजादीच्या अंगातले भूत काढेल त्याचाशी तिचे लग्न लावून देईन.”

“हो, हो, ते सर्व ठिक आहे परंतु ह्या स्वाभोना तर एक वेळ विचारणे भाग आहे ना!” सुलतानाने शंका प्रकट केली.

“ते मी पाहून घेईन! वजीर म्हणाला त्यानंतर अजीबला सविस्तर सांगितले. राजकुमारी बरोबर लग्न करण्याचे अजीबने मान्य केले वतन दोघांचे लग्न बोठपा वाटाभाटात पार पडले.

काही वर्षांनी सुलतान मरण पावला. तेव्हा अजीब गावीवर बसला.

अजीबचे नखब एकरस उषडल्याने ऐकूनच तैयद वेडा पिसा झाला.

एक दिवस सुलतान अजीब आपल्या इरिबारासह गावात हिंडण असतांना एक फाटके मुदके कपडे वातलेला केस पिंजारेलेला माणूस द्याला दिसला. तेव्हा सुलतान अजीबने त्याला जोळसले व तुरंत आपल्या बधिकान्यांना सांगितले की, तैयदवर चांगला उपचार करून त्याचा वेळेपणा येवयावर त्याला एक हजार सोन्याची नाणी बक्षीस द्या.

वक्षी आणि प्राणी

आर्किटिक सोल जलचर

आर्किटिकच्या सामुद्रिक प्रदेशात जेव्हा वफाचे दिग होतात. तेव्हा देवमाशांची पिल्ले रुजू-रुजू त्याचथर पसर लागतात. तेव्हा त्यांच्या नाजूक कीवळ्या पिळक्या रंगाची कातडी उन्हात जमजम बदलत भोव्या वेहून तांबड्या सैबरी रंगाच्या डोळ्यांच्या ह्या माशांची पिल्ले वहाववास खूप सुंदर असतात.

मासेच्या सुरवाती पासून एप्रिलच्या अखेरीपर्यंत ह्या दीर्घ महिन्याचा अवधीत कम्य वेवारी देवमाशांची पिल्ले एका आठवडाभरच जमतात. एका आठवडाच्या आत ह्यांच्या कातड्याचा रंग जांबिरी होऊन नातो. अशा प्रकारे रंग बदलण्या पूर्वीच शिकारी त्यांची विकार करून रक्षाचे कातडे घेऊन जातात. अशा प्रकारे दरवर्षी हजारो जलचर प्राणी मारले जातात त्यांच्या मऊ कातड्यांच्या उपयोगी धीमंत लोकांच्या कपड्या करिता करण्यात येतो.

ह्या माशाच्या सुरवाती पासून जवळजवळ दीड मिलियन एवढ्या संख्येने सगल्याच्या मासेमारी स्थितीत घट्ट एक मिलियन पर्यंत पोहोचली आहेत. ह्या फंडण संख्येच्या “डीन दीन” संख्येच्या स्वरुपातूनच जर प्राणी मरण्याचा अंदाज कम पालू राहिला तर पुढच्या ह्या वर्षीत ह्या प्राण्यांच्या पिल्लांचा समूळ नाशनाश होण्यात धोका आहे. ही संख्या देवमाशांच्या पिल्लांचे संरक्षणाच्या प्रयत्नात आहे.

आर्किटिक देवमाशाची पिल्ले-जलचर प्राण्यांपैकी खस्तन आहेत. ह्यांच्यात हवी एवढे देवमाशांचे प्रकार पण आहेत सारे वजन चार टन, लांबी ६ मिटर असते हे जलचर पाण्याखाली मागे खेकडे किडे इ. पकडून खातात! ह्याचे कान दृष्टीे छोटे असतात की ते स्पष्ट दिसत नाहीत. परंतु त्याची अवगणशक्ति तिष्ठण असते.

हे जलचर पाण्याच्या बाहेर तोंड काढून ह्या ओढून आत घेतात व पाण्यात बुडतात. पाण्यात अवघांचा खाने हसन मंरुलीने जमले त्याकडे हे जलचर प्राणी पाण्यात धराच काळ राहू शकतात. जमिनीवर येतांना चार आळ्यांी घुस्त वाटतात.

